

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Навчально-науковий інститут права та психології
Кафедра теорії, історії та філософії права

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор НАВС
полковник поліції
Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ
04.07.2025

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕОРІЯ І ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Статус дисципліни	обов'язкова
Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Ступінь вищої освіти	бакалавр
Галузь знань	К «Безпека та оборона»
Спеціальність	К9 «Правоохоронна діяльність»
Освітня програма	Правоохоронна діяльність
Форми здобуття вищої освіти	денна/заочна
Мова викладання	українська
Форма підсумкового контролю	залік/екзамен

Київ – 2025 рік

Розробник(и):

Максим ПЕНДЮРА – завідувач кафедри теорії, історії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Володимир ЩЕРБАТЮК – професор кафедри теорії, історії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, доктор історичних наук, професор;

Дмитро КУРАС – професор кафедри теорії, історії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри
протокол від 4 липня 2025 року № 15

Завідувач кафедри

Максим ПЕНДЮРА

Схвалено науково-методичною радою НАВС
протокол від 24.07.2025 року № 7

Голова науково-методичної ради

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __)
(потрібне підкреслити)

протокол засідання кафедри
від __. __. 202_ № __

протокол науково-методичної ради
від __. __. 202_ № __

Завідувач кафедри

Максим ПЕНДЮРА

Голова НМР

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __)
(потрібне підкреслити)

протокол засідання кафедри
від __. __. 202_ № __

протокол науково-методичної ради
від __. __. 202_ № __

Завідувач кафедри

Максим ПЕНДЮРА

Голова НМР

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __)
(потрібне підкреслити)

протокол засідання кафедри
від __. __. 202_ № __

протокол науково-методичної ради
від __. __. 202_ № __

Завідувач кафедри

Максим ПЕНДЮРА

Голова НМР

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

1. Програма навчальної дисципліни

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Теорія і історія держави та права» є загальні та специфічні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права України й окремих зарубіжних країн у конкретно-історичних умовах їх існування у хронологічній послідовності.

Мета й завдання навчальної дисципліни. Мета навчальної дисципліни «Теорія і історія держави та права» полягає у формуванні у здобувачів вищої освіти розуміння закономірностей розвитку держави та права, вироблення правильних оцінок державно-правових явищ, виховання політичної та правової культури, поваги до прав і свобод громадян, розвиток патріотичних та морально-етичних переконань, формування науково-юридичного світогляду та мислення, необхідних для вивчення та застосування права.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Теорія і історія держави та права» є формування у майбутніх правоохоронців комплексного розуміння процесів державотворення через вивчення загального вчення про державу, її форми, територіальні аспекти та роль громади у процесі державотворення; проаналізувати ключові етапи еволюції держави і права в різних регіонах; навчитися критично оцінювати правові джерела; сформувати навички аналізу державно-правових явищ і подій; розвинути вміння аналізувати значення прав і свобод людини як основи державотворення; впливу прав і свобод людини на формування національних правових систем; оволодіти навичками оцінки принципів, моделей і практики організації та функціонування органів державної влади; розвинути здатність застосовувати принципи сталого розвитку в контексті сучасних державотворчих процесів; сформувати навички ухвалення рішень і дій на основі принципів верховенства права; вивчити етичні стандарти та принципи неприпустимості корупції та інших проявів недоброчесності; навчитися застосовувати цифрові інструменти для реалізації завдань у професійній діяльності; розвинути патріотичні переконання, які сприяють професійній діяльності в правоохоронній сфері; розвинути правову культуру як основу для ефективної правоохоронної діяльності.

Пререквізити: логіка, філософія, українська мова професійного спрямування.

Постреквізити: інформаційні технології та системи, забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності, судові та правоохоронні органи України, організаційно-правові основи діяльності правоохоронних органів, адміністративне право, кримінальне право, філософія сталого розвитку.

Програмні компетентності (інтегральні, загальні та спеціальні) відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів ступеня бакалавр:

Інтегральна компетентність: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі безпеки і оборони.

Загальні компетентності:

- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК1);
- знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК2);

- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями (ЗК5);
- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК10);
- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (ЗК11);
- здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності (ЗК12).

Спеціальні компетентності:

- усвідомлення функцій держави у сфері правоохоронної діяльності, способів та механізмів реалізації цих функцій (СК1);
- здатність до критичного мислення та системного аналізу правових явищ (СК3);
- здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати правову інформацію з різних джерел (СК4);
- здатність визначати придатні для юридичного аналізу факти, систематизувати одержані результати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, формулювати аргументовані висновки та рекомендації (СК5);

Результати навчання:

- розуміти історичний, соціальний, економічний, технологічний і культурний контексти розвитку правоохоронної діяльності (РН1);
- розуміти та професійно застосовувати понятійний апарат права та правоохоронної діяльності (РН3);
- формулювати і перевіряти гіпотези, виокремлювати юридично значущі факти, виявляти причинно-наслідкові зв'язки в діях і явищах для прийняття оптимального рішення в конкретних ситуаціях (РН4);
- здійснювати пошук інформації у доступних джерелах, аналізувати і оцінювати її для повного та всебічного встановлення обставин, необхідних для виконання професійних завдань (РН8);
- виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки (РН10);
- знати і розуміти сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи (РН11).

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі повинні:

знати:

- загальні закономірності державно-правового розвитку України та країн світу;
- особливості суспільного ладу провідних країн світу кожної історичної епохи;

особливості державного ладу провідних країн світу кожної історичної епохи;

найбільш визначні правові пам'ятки України та країн світу.

уміти:

аналізувати державно-правові явища, а також джерела права і практику їх застосування;

науково прогнозувати майбутній розвиток держави та права;

правильно оцінювати реформи державного апарату, розуміти їхні причини, наслідки, ефективність;

самостійно пояснювати найважливіші державно-правові процеси в світі, відстоювати свою позицію публічно;

аналізувати правові джерела, наукову та науково-популярну літературу та використовувати їх для пізнання закономірностей державно-правового розвитку;

застосовувати набуті знання в повсякденній діяльності, для орієнтації в суспільно-політичному житті, оцінки суспільних явищ і подій.

Мати навички:

роботи з джерелами та навчально-методичною літературою, узагальнення матеріалів юридичної та іншої соціальної практики, конкретних емпіричних даних;

фахово тлумачити нормативний зміст положень історично важливих нормативних актів;

застосування наукових методів пізнання.

2. Структура навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма здобуття вищої освіти	заочна форма здобуття вищої освіти
	ксф	ксф
Кількість кредитів ECTS – 6	Рік підготовки:	
	1-й	1-й
	Семестр	
	1-й, 2-й	1-й, 2-й
Загальна кількість годин – 180	Лекції	
	32 год.	12 год.
	Семінари	
	64 год.	14 год.
	Практичні	
	–	–
	Самостійна робота	
	84 год.	154 год.
	Вид контролю:	
Залік/екзамен	Залік/екзамен	

3. Тематичний план

Назви розділів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	Нормативний обсяг годин	у тому числі				Нормативний обсяг годин	у тому числі			
		Усього з висловлюючим	Л	С	П з		С.р.	Усього з висловлюючим	Л	С
Тема 1. ІДП як наука і навчальна дисципліна. Античні держави та право.	8	4	2	2	4	12	2	2		8
Тема 2. Еволюція держави та права у країнах Європи доби Середньовіччя та модерного часу.	11	6	2	4	5	8				8
Тема 3. Державно-правовий розвиток в українських землях періоду Середньовіччя та ранньомодерного часу.	11	6	2	4	5	12	2	2		8
Тема 4. Становлення буржуазних демократій у країнах Європи та США. Особливості буржуазної держави та права.	10	6	2	4	4	8				8
Тема 5. Формування та розвиток української модерної держави у другій половині XVII – XVIII ст.	11	6	2	4	5	10				10
Тема 6. Процеси модернізації держави та права країн Європи періоду індустріального суспільства.	9	4	2	2	5	8				8
Тема 7. Державно-правовий розвиток країн світу у XX ст.	10	6	2	4	4	10				10

Тема 8. Особливості розвитку держави та права України у ХХ ст.	11	6	2	4		5		12	2	2		8
Тема 9. Тенденції та сучасні виклики державно-правового розвитку України. Боротьба за збереження національної держави в умовах російсько-української війни.	9	4		4*		5		10				10
Підсумковий контроль: залік												
Усього годин	90	48	16	32		42	90	90	6	6		78

* Виїзд до Музею війни. Планується 4 години заняття на один день.

II семестр

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Нормативний обсяг годин	денна форма					заочна форма					
		у тому числі					у тому числі					
		Усього з виключеном	Л	С	П · з	С.р.	Нормативний обсяг годин	Усього з виключеном	Л	С	П · з	С.р.
Тема 1. Державотворення: загальне вчення. Сучасне трактування державності	10	6	2	4		4	12	2	2			10
Тема 2. Форма держави	12	6	2	4		6	10					10
Тема 3. Людина і правоохоронна система: шляхи взаємодії	12	6	2	4		6	12	4	2	2		8
Тема 4. Верховенство права в правоохоронній діяльності	10	6	2	4		4	12	4	2	2		8
Тема 5. Нормативна основа правоохоронної діяльності	12	6	2	4		6	10					10

Тема 6. Правові відносини у сфері правоохоронної діяльності	12	6	2	4		6	10	2		2		8
Тема 7. Реалізація норм права в правоохоронній діяльності	10	6	2	4		4	12					12
Тема 8. Правова поведінка і юридична відповідальність	12	6	2	4		6	12	2		2		10
Підсумковий контроль: екзамен												
Усього годин	90	48	16	32		42	90	14	6	8		76

4. Плани семінарських і практичних занять

Форма здобуття вищої освіти:

денна, заочна

Фінансування:

за кошти фізичних та юридичних осіб

Тема 1. ІДП як наука і навчальна дисципліна. Античні держави та право. (2 год.)

Навчальні питання:

1. Предмет та методи вивчення дисципліни «Історія держави та права».
- Періодизація у навчальній дисципліні «Історія держави та права».
2. Виникнення Афіського полісу і його суспільний лад.
  3. Державний лад Афіського полісу та його право.
  4. Виникнення Стародавньої Римської держави та її періодизація.
  5. Еволюція суспільного та державного ладу Стародавнього Риму.
  6. Етапи розвитку римського права.

Тема 2. Еволюція держави та права у країнах Європи доби Середньовіччя та модерного часу. (4 год.)

Заняття 2.1. Навчальні питання:

1. Суспільний та державний лад Франкської держави.
2. Характеристика правової системи Франкської держави за «Салічною правдою».
3. Суспільний і державний лад Англії за станово-представницької монархії. Велика Хартія вольностей 1215 р.
4. Характерні риси суспільного та державного устрою Франції у період станово-представницької монархії. Великий березневий ордонанс 1357 р.
5. Розвиток суспільного та державного ладу Німеччини за станово-представницької монархії. Золота булла 1356 р.

Заняття 2.2. Навчальні питання:

1. Суспільний і державний лад Франції у період абсолютної монархії. Основи правової системи.
2. Характерні риси суспільного та державного ладу Англії періоду абсолютної монархії. Правова система.
3. Особливості суспільного та державного ладу Німеччини періоду абсолютної монархії. Загальна характеристика кодексу «Кароліна».
4. Суспільний і державний лад Іспанії у період абсолютної монархії. Особливості системи права.
5. Трансформація державно-правового устрою московії у російську імперію, її суспільний та державний лад. Джерела права.

Тема 3. Державно-правовий розвиток в українських землях періоду Середньовіччя та ранньомодерного часу. (4 год.)

Заняття 3.1. Навчальні питання:

1. Державний і суспільний лад Скіфської держави. Джерела та основні риси права Скіфії.
2. Родоплемінна консолідація в українських землях, виникнення протодержавних об'єднань. Передумови утворення Руської держави.
3. Суспільний та державний лад Русі.
4. Джерела права княжої доби. Характеристика правової системи Русі за «Руською правдою».
5. Особливості суспільного та державного устрою Галицько-Волинської держави.

Заняття 3.2. Навчальні питання:

1. Еволюція суспільного та державного ладу Великого князівства Литовського.
2. Джерела права Великого князівства Литовського. Характеристика правової системи за Статутами Великого князівства Литовського (1529, 1566, 1588 років).
3. Суспільно-політичний лад в руських землях у складі Польської корони (1340–1569 рр.)
4. Утворення Речі Посполитої та еволюція її державного ладу.
5. Політико-правове становище українського населення у складі Речі Посполитої.

Тема 4. Становлення буржуазних демократій у країнах Європи та США. Особливості буржуазної держави та права. (4 год.)

Заняття 4.1. Навчальні питання:

1. Формування буржуазної держави у ході англійської революції середини XVII ст. Процес переходу від монархії до республіки. Протекторат О. Кромвелля. Загальна характеристика «Знарядь управління».
2. Встановлення конституційної монархії в Англії. Загальна характеристика правових актів: «Хабеас корпус акт», «Білль про права» та «Закон про престолоспадкування».
3. Передумови війни за незалежність англійських колоній у Північній Америці. Початок формування США.
4. Загальна характеристика Декларації незалежності США 1776 р. та Конституції 1787 р.
5. Державний лад США за Конституцією 1787 р. Інститут поправок до Конституції в США. Біль про права 1791 р.

Заняття 4.2. Навчальні питання:

1. Передумови буржуазної революції 1789–1794 рр. у Франції. Зміни у системі державного ладу Франції відповідно до етапів революції.
2. Характеристика Декларації прав людини і громадянина 1789 р. та Конституції Франції 1791 р.
3. Встановлення якобінської диктатури. Державний лад та зміни у правовій системі. Конституція Франції 1793 р.

Тема 5. Формування та розвиток української модерної держави у другій половині XVII–XVIII ст. (4 год.)

Заняття 5.1. Навчальні питання:

1. Заснування Запорозької Січі та її еволюція до протодержавного утворення.
2. Суспільний лад, органи влади та управління на Січі.
3. Джерела права Запорозької Січі та їхні особливості.
4. Відновлення української держави Військо Запорозьке в ході Національно визвольної війни під проводом Б. Хмельницького.
5. Суспільний та державний лад Війська Запорозького (1649–1686 рр.)

Заняття 5.2. Навчальні питання:

1. Угода між Військом Запорозьким і Московським царством 1654 р. та її політичні й державно-правові наслідки.
2. Процес обмеження та ліквідація державності України (1686 р. – кін. XVIII ст.) Зміни у системі державного ладу Війська Запорозького.
3. Еволюція суспільного ладу Української гетьманської держави (1686 р. – кін. XVIII ст.)
4. Джерела та основні риси права Війська Запорозького (друга половина XVII ст. - кін. XVIII ст.)

Тема 6. Процеси модернізації держави та права країн Європи та США періоду індустріального суспільства. (2 год.)

Заняття 6.1. Навчальні питання:

1. Розвиток державного ладу Великої Британії у XIX ст. Основні тенденції в еволюції правової системи.
2. Еволюція державного ладу Франції у XIX ст. Загальна характеристика Цивільного (1804 р.) та Кримінального (1810 р.) кодексів Франції. Їх значення для розвитку буржуазного права Європи.
3. Загальна характеристика Конституції Німецької імперії 1871 р. Державний лад Німецької імперії.
4. Буржуазні реформи в Австрійській та Австро-Угорській імперіях у другій половині XVIII–XIX ст.: передумови, правове забезпечення та зміст.
5. Буржуазні реформи в російській імперії у XIX ст.: передумови, правове забезпечення та зміст.

6. Порівняльний аналіз суспільно-політичного становища українців у складі Австрійської (Австро-Угорської) та російської імперій наприкінці XVIII – у XIX ст.

Тема 7. Державно-правовий розвиток країн світу в XX ст. (4 год.)

Заняття 7.1. Навчальні питання:

1. Державно-правові наслідки Першої світової війни. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин.
2. Лютнева революція та жовтневий переворот у росії 1917 р. Утворення СРСР і його державний устрій.
3. Листопадова революція 1918 р. у Німеччині. Державний лад Веймарської республіки за Конституцією 1919 р.
4. Утвердження тоталітарних режимів у СРСР, Італії, Німеччині та Японії.
5. Державно-правовий розвиток Великої Британії у першій половині XX ст.

Заняття 7.2. Навчальні питання:

1. Держава та право Франції у першій половині XX ст.
2. Розвиток держави і права США у першій половині XX ст. «Новий курс» президента США Ф.Д. Рузвельта: передумови, напрями реалізації та наслідки.
3. Державно-правові наслідки Другої світової війни. Потсдамська конференція, утворення ООН та формування нової системи світопорядку.
4. Утворення НАТО та основний зміст північноатлантичного договору. Військова співпраця України і НАТО в умовах російсько-української війни.
5. Створення і розвиток Європейського Союзу. Співробітництво України і ЄС на сучасному етапі.

Тема 8. Особливості розвитку держави та права України у XX ст. (4 год.)

Заняття 8.1. Навчальні питання:

1. Процеси державотворення за доби Центральної Ради:
  - а) утворення і правова легітимізація Центральної Ради та її діяльності;
  - б) державно-правовий розвиток України від автономії до незалежності.
2. Формування національної системи права за Центральної Ради. Конституція УНР.
3. Утворення Української Держави під керівництвом П. Скоропадського. Особливості її суспільного і державного ладу та права.
4. УНР за Директорії (друга УНР). Еволюція державного ладу та особливості розвитку права.
5. Утворення Західноукраїнської Народної Республіки. Її суспільний та державний лад, розвиток права.

6. Об'єднання УНР і ЗУНР: правове оформлення та державно-правові наслідки.

Заняття 8.2. Навчальні питання:

1. Утворення радянської держави на території України. Основи її державного ладу.

2. Законодавче закріплення та функціонування репресивної системи в УРСР в умовах тоталітарного режиму в 1920–1930-х роках. Геноцид українського народу: Голодомор 1932–1933 рр., Великий терор 1937–1938 рр.

3. Порівняльний аналіз Конституцій Української СРР (УРСР) 1919, 1929, 1937 та 1978 років.

4. Спроби відновлення української державності напередодні та в ході Другої світової війни:

а) проголошення незалежності Карпатської України;

б) Акт ОУН про відновлення Української держави від 30 червня 1941 р.

5. Правове оформлення входження Кримської області та міста Севастополя до складу УРСР.

Тема 9. Тенденції та сучасні виклики державно-правового розвитку України. Боротьба за збереження національної держави в умовах російсько-української війни. (4 год.)

Заняття 9.1. Навчальні питання:

1. Декларація про державний суверенітет України та Акт проголошення незалежності України: передумови прийняття та характеристика положень. Процес правового оформлення ліквідації СРСР.

2. Участь України у діяльності міжнародних організацій. Процеси євроінтеграції та приєднання до НАТО.

3. Подолання гендерної нерівності у сучасному українському суспільстві.

Заняття 9.2. Навчальні питання:

1. Передумови російської агресії проти України. Анексія Автономної Республіки (АР) Крим та початок гібридної війни російської федерації проти України.

2. Вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 р. Воєнні події. Злочини російських окупаційних військ на території України. Міжнародна підтримка України у боротьбі з російською агресією.

3. Особливості функціонування органів влади в умовах правового режиму воєнного стану.

II семестр

Тема 1. Державотворення: загальне вчення. Сучасне трактування державності (4 год.)

Заняття 1.1. Навчальні питання:

1. Державотворення: підходи до розуміння. Співвідношення понять «держава», «державність» та «державотворення».
2. Національне відродження та культурна спадщина: історичні витоки та теоретико-правові концепції державотворення.
3. Національна ідея в контексті національного відродження.

Заняття 1.2. Навчальні питання:

1. Поняття, ознаки та сутність держави.
2. Основні теорії походження держави та сучасні концепції держави.
3. Визнання держав: поняття, сутність та види.
4. Сучасні виклики державі в контексті глобалізації та євроатлантичної інтеграції.
5. Суверенітет держави і його співвідношення із суверенітетом народу і суверенітетом нації. Виклики суверенітету в умовах збройної агресії.

Тема 2. Форма держави (4 год.)

Заняття 2.1. Навчальні питання:

1. Сучасні концептуальні підходи до форми держави.
2. Поняття та форми державного правління: історія та сучасність.
3. Монархії та їх види.
4. Республіканська форма правління та їх види.

Заняття 2.2. Навчальні питання:

1. Поняття державно-територіального устрою та конституційні принципи його організації. Види форми державного (територіального) устрою.
2. Унітарна держава та особливості автономії в унітарній державі (політична та адміністративно-територіальна автономія). Особливості України як унітарної держави.
3. Складні форми територіального устрою та їх характеристика.
4. Поняття та види форми державно-правового режиму. Принцип легітимності як основа класифікації. Демократичний режим та його види. Антидемократичні режими.

Тема 3. Людина і правоохоронна система: шляхи взаємодії (4 год.)

Заняття 3.1. Навчальні питання:

1. Права і свободи людини: історія формування та сучасне розуміння. Покоління прав людини.

2. Концепція права на приватність. Елементи права на приватність.

Заняття 3.2. Навчальні питання:

1. Гендерна політика недискримінації та толерантності в Україні. Гендерне насильство проти жінок: поняття, види, проблеми законодавства.
2. Питання правового регулювання «вразлива група населення» щодо ветеранів як окремої соціальної групи, яка потребує особливого захисту.

Тема 4. Верховенство права в правоохоронній діяльності (4 год.)

Заняття 4.1. Навчальні питання:

1. Поняття та ознаки права.
2. Принципи і функції права. Загальна характеристика.
3. Загально-соціальні функції права та роль правоохоронних органів у їх здійсненні.

Заняття 4.2. Навчальні питання:

1. Принципи права як основа діяльності поліції.
2. Спеціально-юридичні принципи права та роль Національної поліції в їх реалізації.
3. Співвідношення права та закону.

Тема 5. Нормативна основа правоохоронної діяльності (4 год.)

Заняття 5.1. Навчальні питання:

1. Вплив соціальних норм на правоохоронну діяльність.
2. Норма права та її структура.
3. Система права як внутрішній прояв нормативної основи правоохоронної діяльності.

Заняття 5.2. Навчальні питання:

1. Система і структура законодавства.
2. Співвідношення системи права та системи законодавства.

Тема 6. Правові відносини у сфері правоохоронної діяльності (4 год.)

Заняття 6.1. Навчальні питання:

1. Поняття, ознаки правових відносин.
2. Склад правовідносини у сфері правоохоронної діяльності.
2. Види правовідносини у сфері правоохоронної діяльності.

Заняття 6.2. Навчальні питання:

1. Юридичні факти як підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин у сфері правоохоронної діяльності.
2. Презумпції, фікції та аксіоми у сфері правоохоронної діяльності.

Тема 7. Реалізація норм права в правоохоронній діяльності (4 год.)

Заняття 7.1. Навчальні питання:

1. Реалізація норм права: поняття та форми.
2. Застосування як особлива форма реалізації норм права.
3. Правозастосовні акти у сфері правоохоронної діяльності: поняття, ознаки, види.
4. Прогалини в законодавстві та способи їх усунення та подолання.

Заняття 7.2. Навчальні питання:

1. Поняття та цілі тлумачення норм права.
2. Види та способи тлумачення норм права.
3. Акти тлумачення норм права у сфері правоохоронної діяльності.

Тема 8. Правова поведінка і юридична відповідальність (4 год.)

Заняття 8.1. Навчальні питання:

1. Поняття, ознаки та класифікація правової поведінки особи.
2. Правомірна поведінка особи: поняття, ознаки, види.
3. Правопорушення як об'єкт правоохоронної діяльності.
4. Девіантна поведінка, об'єктивно-протиправна поведінка, зловживання правом як особливі суспільні явища.

Заняття 8.2. Навчальні питання:

1. Юридична відповідальність: поняття, ознаки, принципи та функції.
2. Підстави та стадії юридичної відповідальності.
3. Види юридичної відповідальності.
4. Юридична відповідальність працівників поліції України.

5. Завдання для самостійної роботи

Тема 1. ІДП як наука і навчальна дисципліна. Античні держави та право.

Надайте роз'яснення термінам та історико-правовим категоріям:

Предмет, методи вивчення, держава, право, методика, періодизація, апела, ареопаг, геліея, герусія, делікти, емпатриди, едикти, еклесія, квіритське право, консул, курії, патриції, плебеї, поліс, “право народів”, преторське право, публічне право, сенат, філи, цензори, центурії.

Сформулюйте обґрунтовані відповіді на завдання:

1. Пояснити, у чому полягала соціальна спрямованість реформ Солона.
2. Дати класифікацію злочинів за афінським правом.
3. Надати загальну характеристику Законам XII таблиць.
4. Визначити правовий статус особи в Римі.
5. Визначте та охарактеризуйте форми цивільного процесу у римському праві.

Підготуйте реферат за темою:

1. Закони Лікурґа та їх вплив на правовий розвиток Стародавньої Спарти.
2. Християнство у Римській імперії: зародження, становлення, вплив на державно-правові процеси.

Тема 2. Еволюція держави та права у країнах Європи доби Середньовіччя та модерного часу.

Надайте роз'яснення термінам та історико-правовим категоріям:

Алод, васалітет, феоде, імунітети, беневіції, варварські правди, вергельд, капітулярії, комендація, майордом, станово-представницька монархія, маґдебурзьке право, Генеральні штати, кортеси, ландтаґ, парламент, рейхстаґ, фуерос, Зоряна палата, князівський абсолютизм, місдимінор, фелонія.

Сформулюйте обґрунтовані відповіді на завдання:

1. Визначити сутність системи васалітету-сюзеренітету.
2. Визначити та пояснити відмінності побудови системи державного ладу франків у періоди Каролінґів та Меровінґів.
3. Визначити адміністративні та судові права феодалів.
4. Провести порівняльний аналіз процесу становлення станово-представницької монархії в Англії та Франції.
5. Пояснити принципи представництва у ландтаґах Німеччини.
6. Визначити та надати характеристику особливостям анґлійського та німецького абсолютизму.

Підготуйте реферат за темою:

1. Правове регулювання беневіцій згідно реформі Карла Мартела.
2. Значення діяльності Симона V де Монфора для становлення парламентаризму в Англії.
3. Правові витоки появи маґдебурзького права у країнах Західної Європи.

Тема 3. Державно-правовий розвиток в українських землях періоду Середньовіччя та ранньомодерного часу.

Надайте роз'яснення термінам та історико-правовим категоріям:

Скіфи, сармати, анти, племінні союзи, військова демократія, княжіння, двірцево-вотчинна система управління, чисельна або десяткова система управління, віче, верв, воєвода, звичаєве право, устав, віра, заклич, звід, гоніння сліду, магнати, шляхта, воєводство, повіт, Пани-Рада, Вальний сейм, бургомістр, посольська зборня, маршалок.

Сформулюйте обґрунтовані відповіді на завдання:

1. Поясніть передумови давньогрецької колонізації Північного Причорномор'я.

2. Визначить передумови формування державності у східних слов'ян.

3. Поясніть, яким чином імплементація норм римського та візантійського (у тому числі канонічного) права, регулювала прогалини законодавства Русі.

4. Поясніть, які зміни у державному ладі Великого князівства Литовського відбуваються внаслідок реформ великого князя Вітовта.

5. Роз'ясніть вплив римо-католицької релігійної традиції на формування права Королівства Польського, а пізніше Речі Посполитої.

Підготуйте реферат за темою:

1. Скіфія у працях Геродота.

2. Договори Русі з Візантією як джерела права.

3. Конфесіональна політика Речі Посполитої як фактор державного розвитку. Становище церков на території України та їхній вплив на розвиток української нації.

Тема 4. Становлення буржуазних демократій у країнах Європи та США. Особливості буржуазної держави та права.

Надайте роз'яснення термінам та історико-правовим категоріям:

Джентрі, пуритани, пресвітеріани, індепенденти, лорд-протектор, торі, віги, невід'ємні права, Конгрес, президент, принцип розподілу влади, Сенат та Палата представників, «система стримувань та противаг», жирондисти, якобінці, Законодавчий корпус, Комітет громадського порятунку, Національний конвент.

Сформулюйте обґрунтовані відповіді на завдання:

1. Встановіть взаємозв'язок між основними ідеями буржуазних революцій та формуванням буржуазної системи права.

2. Визначити правову природу Статей Конфедерації 1781 р.

3. Визначте та поясніть співвідношення федерального законодавства та законодавства штатів у США.

4. Роз'ясніть тлумачення концепції суспільного договору у Деклярації прав людини і громадянина 1789 р.

5. Поясніть причини застосування політики терору під час якобінської диктатури.

Підготуйте реферат за темою:

1. Витоки формування прецедентної системи права.

2. Витоки формування континентальної системи права.

3. Основні принципи функціонування системи «стримування та противаг» за Конституцією США.

Тема 5. Формування та розвиток української модерної держави у другій половині XVII – XVIII ст.

Надайте роз'яснення термінам та історико-правовим категоріям:

Військо Запорозьке, загальна військова рада, кошовий отаман, полковник, курінний отаман, військова старшина, паланка, реєстрові козаки, гетьман, полково-сотенна система, гетьманські статті, малоросійський приказ, малоросійські колегії.

Сформулюйте обґрунтовані відповіді на завдання:

1. Поясніть еволюцію політико-правового статусу Запорозької Січі у другій половині XVI – XVII століттях.

2. Порівняйте атрибути держави із характерними ознаками, притаманними Запорозькій Січі як протодержавному утворенню.

3. Поясніть характерні ознаки військово-адміністративної моделі державного управління, характерної для Війська Запорозького.

4. Надайте роз'яснення демократичним принципам, закладеним у положеннях «Пактів і Конституції прав і вольностей війська Запорозького» П. Орлика.

5. Визначте основні фактори анексії територій Війська Запорозького московською державою наприкінці XVII – XVIII століттях.

Підготуйте реферат за темою:

1. Функції та повноваження курінних отаманів Запорозької Січі.

2. Місцеве самоуправління у Війську Запорозькому у другій половині XVII – XVIII століттях.

3. Поділи Польщі та зміни у суспільному та політичному ладі Правобережної України.

Тема 6. Процеси модернізації держави та права країн Європи та США періоду індустріального суспільства.

Надайте роз'яснення термінам та історико-правовим категоріям:

Директорія, Друга республіка, жандармерія, Законодавчий корпус, кантони, Колегія трьох консулів, палата перів, консул, Бундесрат, Рейхстаг, імперський канцлер, кайзер, ландтаг, Німецький союз, волосне правління, градоначальники, губернські та земські управи, мирові судді, присяжні, судові палати.

Сформулюйте обґрунтовані відповіді на завдання:

1. Визначте і поясніть передумови трансформації французької республіки в імперію Наполеона Бонапарта.

2. Обґрунтуйте виключне значення Цивільного (1804 р.) та Кримінального (1810 р.) кодексів Франції у процесі еволюції романо-германської правової сім'ї.

3. Обґрунтуйте власну точку зору щодо тенденцій розвитку парламентаризму у Великій Британії у XIX ст.

4. Поясніть чи можна розглядати Конституцію Німецької імперії (1871 р.) як демократичну.

5. Проведіть порівняльний аналіз становища українців у складі Австро-Угорської та російської імперій.

Підготуйте реферат за темою:

1. Формування Британської колоніальної імперії.
2. Основні аспекти політичної діяльності Отто фон Бісмарка.
3. Витоки русифікаторської політики у російській імперії у XVIII – XIX ст.
4. Крайові та місцеві органи управління в Галичині, Буковині, Закарпатті у другій пол. XIX ст.

Тема 7. Державно-правовий розвиток країн світу у XX ст.

Надайте роз'яснення термінам та історико-правовим категоріям:

Версальсько-Вашингтонська система, Ліга Націй, «велика депресія», «новий курс», тоталітаризм, фашизм, «корпоративна держава», окупаційний режим, Голокост, військово-політичні блоки, ООН, Європейський Союз, Рада Європи, НАТО.

Сформулюйте обґрунтовані відповіді на завдання:

1. Визначте та порівняйте характерні особливості тоталітарних режимів у Європі напередодні Другої світової війни.
2. Поясніть принципові відмінності між громадянським суспільством західних демократій та суспільствами авторитарних режимів.
3. Визначити, який вплив на державно-правовий розвиток США мала політика «Нового курсу» президента Ф. Д. Рузвельта.
4. Порівняйте державний лад Четвертої та П'ятої республік у Франції.
5. Поясніть передумови утворення Європейського союзу.

Підготуйте реферат за темою:

1. Умови Варшавського договору про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу.
2. Референдум щодо членства Великої Британії в ЄС: хроніка подій та наслідки.
3. Тенденції та напрями сучасної практики реалізації гендерних питань у провідних державах світу.

Тема 8. Особливості розвитку держави та права України у XX ст.

Надайте роз'яснення термінам та історико-правовим категоріям:

Українська Центральна Рада, Всеукраїнський національний конгрес, Мала Рада, Генеральний секретаріат, універсали, Українська військова організація, Українська Національна Рада, Карпатська Україна, Карпатська Січ, ОУН (М), ОУН (Б), Українська Повстанська Армія, УСРР (УРСР), Рада народних комісарів, НКВС, декрети.

Сформулюйте обґрунтовані відповіді на завдання:

1. Визначте роль українських національних партій в Українській Центральній Раді, як осередку консолідації українських політичних сил.

2. Проведіть порівняльний аналіз правових систем УНР (за доби Центральної Ради), гетьманської держави П. Скоропадського, УНР (за доби Директорії) та зробити висновок про завершеність чи незавершеність їхнього формування.

3. Поясніть передумови та державно-правові наслідки міждержавна угода між Польщею і УНР у квітні 1920 р. (Варшавський договір).

4. Проаналізуйте особливості більшовицької правосвідомості, а також їхнє ставлення до правових джерел попередніх історичних епох.

5. Поясніть витоки антиукраїнської політики радянської влади, спрямованої на знищення національної ідентичності українського народу.

Підготуйте реферат за темою:

1. Федералізм та «незалежництво» як тенденції у політичному житті України доби національної революції 1917-1921 років.

2. Приєднання Західної України, Північної Буковини та частини Бессарабії до УРСР (1939 – 1940 рр.): передумови та державно-правові наслідки.

3. Терор голодом як складова політики геноциду українців у складі радянської держави.

Тема 9. Тенденції та сучасні виклики державно-правового розвитку України. Боротьба за збереження національної держави в умовах російсько-української війни.

Надайте роз'яснення термінам та історико-правовим категоріям:

Декларація, референдум, суверенітет, конституційний процес, економічна самостійність, соборність, правонаступність, політична система, парламентська республіка, президентсько-парламентська форма правління, анексія, геноцид, терор, військова операція, волонтерство, міжнародне право.

Сформулюйте обґрунтовані відповіді на завдання:

1. Визначте еволюцію форми правління в Україні відповідно до Конституції 1996 р. та змін до неї.

2. Дайте характеристику кодифікаційному процесу в Україні в умовах незалежності (1991 – 2020 рр.)

3. Поясніть, як реалізується антикорупційна політика в Україні на сучасному етапі.

4. Надайте пояснення передумовам та наслідкам анексії АР Крим російською федерацією у 2014 р для подальшого розвитку державності України.

5. Поясніть, які основні цілі переслідувала російська федерація, розпочинаючи війну проти України у лютому 2022 року.

6. Наведіть приклади змін у системі державного ладу та законодавства України, викликані війною з російськими окупантами.

7. Поясніть, що таке волонтерська діяльність. Які напрями волонтерської підтримки ЗСУ можете визначити?

Підготуйте реферат за темою:

1. Подолання гендерної нерівності у сучасному українському суспільстві.

2. Геноцид українського народу, розв'язаний російською федерацією в ході війни проти України.

3. Рух спротиву російській владі на тимчасово окупованих територіях України.

4. Еволюція позицій світового співтовариства на проблему підтримки України у війні проти російської федерації.

II семестр

Тема 1. Державотворення: загальне вчення. Сучасне трактування державності.

Основні терміни теми: державотворення, держава, державність, національне відродження, культурна спадщина, національна ідея, теорії походження держави, формаційний підхід до типології держав, цивілізаційний підхід до типології держав, теорія правової держави, держава загального благоденства, теорія еліт та елітарної демократії, теорія плюралістичної демократії, глобалізація, конвергенція, анархічна держава, теорія технократії, визнання держав, євроатлантична інтеграція, суверенітет держави, суверенітет народу, суверенітет нації, збройна агресія.

Практичні завдання:

1. Складіть схему співвідношення понять "держава", "державність" та "державотворення" з прикладами.

2. Опишіть роль культурної спадщини в державотворенні на прикладі України.

3. Розробіть есе про національну ідею в контексті національного відродження для однієї нації.

4. Проаналізуйте виклики суверенітету України в умовах збройної агресії.

5. Створіть презентацію про теоретичні концепції державотворення з акцентом на національне відродження.

Теми рефератів, есе:

1. Еволюція концепцій державотворення: від історичних витоків до сучасних трактувань у контексті глобалізації та євроатлантичної інтеграції.

2. Співвідношення понять "держава", "державність" та "державотворення": теоретичні підходи та їх застосування в національному відродженні.

3. Національна ідея як фактор державотворення: роль культурної спадщини та виклики суверенітету в умовах збройної агресії.

4. Основні теорії походження держави та визнання держав: сутність, види та сучасні виклики в глобалізованому світі.

5. Суверенітет держави, народу та нації: співвідношення понять та загрози в умовах агресії та інтеграційних процесів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Яка роль культурної спадщини в процесі державотворення?

2. Як національна ідея пов'язана з національним відродженням?
3. Які сутнісні аспекти визнання держав у міжнародному праві?
4. Які сучасні виклики державі постають у контексті євроатлантичної інтеграції?
5. Як глобалізація впливає на трактування держави в сучасних теоріях?

Тема 2. Форми держави.

Основні терміни теми: форма держави, форма державного правління, монархія, абсолютна монархія, обмежена монархія, республіка, аристократична республіка, демократична республіка, президентська республіка, парламентська республіка, змішана республіка, форма державного устрою, унітарна держава, федерація, конфедерація, імперія, форма державно-правового режиму, демократичний державно-правовий режим, антидемократичний державно-правовий режим.

Практичні завдання:

1. Покажіть схематично співвідношення понять «форма держави», «форма державного правління», «форма державного устрою» та «форма державного режиму».
2. Покажіть схематично класифікацію форми державного правління.
3. Розробіть есе про парламентсько-президентську країну (на вибір).
4. Перерахуйте ознаки федерації. Наведіть приклади федеративних держав.
5. Які види демократичних та антидемократичних державних режимів Вам відомі? Зобразіть їх класифікацію і характеристику в схемі.

Теми рефератів, есе:

1. Особливості та різновиди республіканської форми правління в сучасному світі.
2. Особливості федеративного устрою окремих держав.
3. Конфедеративний устрій держав у процесі їх історичного розвитку.
4. Різновиди демократичного державного режиму.
5. Різновиди антидемократичних державних режимів.

Завдання до самостійної роботи:

1. Розкрийте сутність сучасної парламентської монархії.
2. Розкрийте сутність президентсько-парламентської республіки та вкажіть причини, ознаки, які відрізняють державу Україна як парламентсько-президентську республіку.
3. Що розуміється під формою державного устрою?
4. Які існують види монархічного та республіканського правління?
5. Які причини, на Вашу думку, заважають становленню демократичного державного режиму в Україні?

Тема 3. Людина і правоохоронна система: шляхи взаємодії (4 год.)

Основні терміни теми: права і свободи людини, історія формування прав людини, сучасне розуміння прав людини, покоління прав людини, перше покоління прав, друге покоління прав, третє покоління прав, концепція права на приватність, елементи права на приватність, гендерна політика, недискримінація, толерантність, гендерне насильство проти жінок, види гендерного насильства, проблеми законодавства в сфері гендерного насильства, вразлива група населення, ветерани як соціальна група, правове регулювання вразливих груп, особливий захист ветеранів.

Практичні завдання:

1. Покажіть схематично співвідношення понять «права і свободи людини», «покоління прав людини» та «право на приватність».
2. Покажіть схематично класифікацію поколінь прав людини та наведіть приклади для кожного покоління.
3. Перерахуйте елементи права на приватність. Наведіть приклади порушень права на приватність у взаємодії з правоохоронною системою.
4. Які види гендерного насильства проти жінок Вам відомі? Зобразіть їх класифікацію і характеристику в схемі.
5. Охарактеризуйте вразливі групи населення, зокрема ветеранів, та наведіть приклади правового регулювання їхнього захисту в Україні.

Теми рефератів, есе:

1. Історія формування прав і свобод людини: від античності до сучасності.
2. Покоління прав людини та їх еволюція в міжнародному праві.
3. Концепція права на приватність у цифрову епоху: виклики та перспективи.
4. Гендерна політика недискримінації в Україні: досягнення та проблеми.
5. Правовий статус ветеранів як вразливої групи населення: особливості захисту в Україні.

Завдання до самостійної роботи:

1. Розкрийте сутність концепції права на приватність та її елементів.
2. Що розуміється під поколіннями прав людини? Наведіть приклади для кожного.
3. Що вкладається в поняття IV покоління прав людини?
4. Які види гендерного насильства проти жінок існують в Україні та які проблеми законодавства з цим пов'язані?
5. Які причини, на Вашу думку, заважають ефективному правовому регулюванню захисту ветеранів як вразливої групи населення в Україні?

Тема 4. Верховенство права в правоохоронній діяльності (4 год.)

Основні терміни теми: верховенство права, поняття права, ознаки права, принципи права, функції права, загально-соціальні функції права, регулятивна функція права, охоронна функція права, виховна функція права, роль

правоохоронних органів, принципи діяльності поліції, спеціально-юридичні принципи права, принцип законності, принцип рівності перед законом, принцип гуманізму, принцип справедливості, Національна поліція України, співвідношення права та закону, верховенство закону, легітимність закону.

Практичні завдання:

1. Покажіть схематично співвідношення понять «право», «принципи права», «функції права» та «верховенство права».
2. Покажіть схематично класифікацію функцій права (загально-соціальні та спеціально-юридичні) та наведіть приклади.
3. Перерахуйте основні ознаки права. Наведіть приклади прояву цих ознак у діяльності правоохоронних органів.
4. Зобразіть у схемі основні принципи права як основу діяльності поліції та вкажіть роль Національної поліції в їх реалізації.
5. Проаналізуйте співвідношення понять «право» та «закон». Наведіть приклади, коли закон може не відповідати праву.

Теми рефератів, есе:

1. Загально-соціальні функції права та роль правоохоронних органів у сучасному суспільстві.
2. Принципи права як основа діяльності Національної поліції України.
3. Спеціально-юридичні принципи права та їх реалізація в поліції.
4. Співвідношення права та закону: проблеми верховенства права в Україні.
5. Верховенство права як фундаментальний принцип правоохоронної діяльності.

Завдання до самостійної роботи:

1. Випишіть в таблицю принципи діяльності Національної поліції України і подайте їх характеристику.
2. Розкрийте сутність принципів права та їх загальну характеристику.
3. Що розуміється під загально-соціальними функціями права? Наведіть приклади ролі правоохоронних органів у їх здійсненні.
4. Які спеціально-юридичні принципи права існують та як Національна поліція сприяє їх реалізації?
5. Які проблеми, на Вашу думку, виникають у випадку невідповідності закону принципам права в діяльності правоохоронних органів України?

Тема 5. Нормативна основа правоохоронної діяльності.

Основні терміни теми: соціальна норма, норма права, структура норми права, гіпотеза норми права, диспозиція норми права, санкція норми права, система права, предмет правового регулювання, метод правового регулювання, галузь права, підгалузь права, інститут права, субінститут права, система законодавства, стаття нормативно-правового акта.

Практичні завдання:

1. Наведіть приклади різних видів соціальних норм.
2. З'ясуйте як впливають соціальні норми права на діяльність правоохоронних органів.
3. Використовуючи нормативно-правові акти, наведіть приклади норм права, в яких містяться різні види структурних елементів.
4. Наведіть приклади галузей права та галузей чинного законодавства України.
5. Проілюструйте конкретними прикладами способи викладення норми права у статтях нормативно-правових актів.

Теми рефератів, есе:

1. Місце та роль норм права в системі соціальних норм.
1. Загальна характеристика основних галузей права України.
2. Національне та міжнародне право як взаємопов'язані системи права.
3. Система законодавства України: сучасний стан і перспективи розвитку.
4. Правова основа діяльності поліції.
5. Міжнародне гуманітарне право в діяльності правоохоронних інституцій.

Завдання до самостійної роботи:

1. Розкрийте зміст поняття «норма права».
2. З яких елементів складається норма права?
3. Які Вам відомі структурні елементи система права?
4. У чому полягає відмінність між системою права та системою законодавства?
5. Назвіть можливі варіанти співвідношення норми права та статті нормативно-правового акта.

Тема 6. Правові відносини у сфері правоохоронної діяльності.

Основні терміни теми: правовідносини, правоохоронні відносини, склад правовідносин, суб'єкт правовідносин, об'єкт правовідносин, зміст правовідносин, юридичний факт, події, діяння, юридичний вчинок, результативна правова дія, правова презумпція, юридичні фікції, правові аксіоми.

Практичні завдання:

1. Що відомий германський юрист Рудольф фон Ієрінг мав на увазі «юридичною брехнею, що освячена необхідністю».
2. У французькому праві існує положення про те, що якщо жінка і чоловік загинули одночасно, першим загиблим вважається чоловік. Яку назву дане положення буде мати в теорії права.
3. Чим відрізняються час виникнення правоздатності та дієздатності у фізичних осіб та у юридичних осіб.
4. Хто і в яких випадках може обмежити дієздатність українського громадянина.
5. Складіть схему/таблицю з характеристикою об'єктів правовідносин.

Теми рефератів, есе:

1. Види правоохоронних відносин.
2. Склад правовідносин: поняття та характеристика.
3. Правосуб'єктність юридичних осіб.
4. Юридичні факти: теоретико-методологічні аспекти.
5. Презумпції, фікції та аксіоми як особливі юридичні факти.

Завдання до самостійної роботи:

1. Що таке правоохоронні відносини?
2. Назвіть ознаки правоохоронних відносин?
3. Наведіть класифікацію юридичних фактів.
4. Що розуміють під спростовними презумпціями?
5. Особливості правових аксіом?

Тема 7. Реалізація норм права в правоохоронній діяльності.

Основні терміни теми: реалізація норм права, індивідуальна форма правореалізації, колективна форма правореалізації, дотримання, виконання, використання, застосування норм права, форми застосування норм права, правозастосовна правоохоронна діяльність, стадії застосування норм права, вимоги до застосування норм права, законність правозастосування, обґрунтованість правозастосування, доцільність правозастосування, справедливість правозастосування, правозастосовна діяльність працівників поліції, правозастосовний акт, правозастосовні акти у сфері правоохоронної діяльності; тлумачення норм права, з'ясування змісту норм права, роз'яснення норм права, суб'єкти тлумачення, офіційне тлумачення, нормативне тлумачення, авторське тлумачення, делеговане тлумачення, казуальне тлумачення, судове тлумачення, адміністративне тлумачення, неофіційне тлумачення, компетентне тлумачення, наукове тлумачення, професійне тлумачення, службове тлумачення, буденне тлумачення, буквальне тлумачення, обмежувальне тлумачення, розширювальне тлумачення, граматичний спосіб тлумачення, спеціально-юридичний спосіб тлумачення, логічний спосіб тлумачення, системний спосіб тлумачення, історичний спосіб тлумачення, функціональний спосіб тлумачення, цільовий спосіб тлумачення, акти тлумачення норми права.

Практичні завдання:

1. Схематично зобразіть співвідношення понять «реалізація норм права», «дотримання норм права», «виконання норм права», «використання норм права» та «застосування норм права».
2. Перерахуйте ознаки за якими правозастосовний акт відрізняється від нормативно-правового акта.
3. У письмовому вигляді підготуйте проєкт правозастосовного акту від імені слідчого.
4. В чому відмінність між нормативно-правовим актом та актом тлумачення норм права. Підготуйте порівняльну таблицю.

5. Охарактеризуйте тлумачення за обсягом. Наведіть приклади обмежувального тлумачення в конспекті.

Теми рефератів, есе:

1. Реалізація норм права у сфері професійної діяльності працівників поліції.
2. Особливості правозастосовної діяльності працівників поліції
3. Тлумачення норм права як елемент правореалізаційного процесу.
4. Тлумачення Конституції України та інших законів Конституційним Судом.
5. Порівняльна характеристика способів тлумачення.

Завдання до самостійної роботи:

1. Визначте поняття і форми реалізації норм права.
2. Що особливого у такі форми реалізації норм права як правозастосування?
3. Охарактеризуйте вимоги до правозастосовної діяльності.
4. Що таке правозастосовний акт?
5. Які види правозастосовних Ви знаєте? Дайте їх класифікацію і характеристику.
6. Назвіть основні правозастосовні акти працівників поліції.
7. В чому відмінність між усуненням та подоланням прогалин в законодавстві?
8. Які цілі тлумачення норм права?
9. З яких процесів складається тлумачення норм права?
10. Що таке юридична колізія?

Тема 8. Правова поведінка і юридична відповідальність.

Основні терміни теми: правова поведінка, правомірна поведінка, протиправна поведінка, правопорушення, склад правопорушення, міжнародне правопорушення, злочин, проступок, соціальні відхилення, девіантна поведінка, об'єктивно-протиправна поведінка, зловживання правом, соціальна відповідальність, юридична відповідальність, форма реалізації юридичної відповідальності, добровільна форма реалізації юридичної відповідальності, державно-примусова форма реалізації юридичної відповідальності, принципи юридичної відповідальності, мета юридичної відповідальності, функції юридичної відповідальності, підстави юридичної відповідальності, стадії юридичної відповідальності, конституційна відповідальність, кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, цивільна відповідальність, дисциплінарна відповідальність, матеріальна відповідальність, юридична відповідальність працівників поліції

Практичні завдання:

1. Висвітліть структурні елементи механізму правової поведінки особи.
2. Охарактеризуйте елементи складу правопорушення.

3. Порівняйте правове зловживання правом та протиправне зловживання правом.
4. Правовідновлюючі заходи як наслідок об'єктивно-протиправної поведінки.
5. Наведіть приклади з сучасної юридичної практики виконання превентивної функції юридичної відповідальності.
6. Чи несе особа відповідальність за відмову давати покази або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів?
7. Як Ви розумієте принцип презумпції невинуватості та де цей принцип знайшов своє законодавче закріплення?
8. Які підстави звільнення від негативної кримінальної відповідальності Вам відомі?
9. Хто має право накладати дисциплінарні стягнення на працівників поліції України?
10. За які види правопорушень нестає негативна адміністративна відповідальність працівників поліції України на загальних підставах?

Теми рефератів, есе:

1. Критерії класифікації правової поведінки особи та характеристика її різновидів.
2. Міжнародне правопорушення: загальнотеоретичний аспект.
3. Юридична відповідальність і державно-правовий примус: аспекти взаємозв'язку.
4. Юридична відповідальність у системі гарантій прав і свобод людини та громадянина.
5. Теоретико-правові аспекти дисциплінарної відповідальності працівників поліції України.

Завдання для самостійної роботи:

1. В чому відмінність між правовою та правомірною поведінкою?
2. Гарантії правомірної поведінки працівників поліції.
3. З'ясуйте відмінність правопорушення від злочину.
4. В чому сутність принципу неприпустимості зловживання правом?
5. Чи є тотожними поняття «відповідальність» і «покарання»?
6. Що таке соціальна відповідальність та які її різновиди Вам відомі?
7. Охарактеризуйте добровільну (позитивну) та державно-примусову (негативну) форми реалізації юридичної відповідальності.
8. Які принципи, цілі та функції юридичної відповідальності Ви знаєте?
9. У чому полягає суть принципу невідворотності юридичної відповідальності?
10. У чому полягає особливість юридичної відповідальності працівників поліції України?

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання з навчальної дисципліни «Теорія і історія держави та права» не передбачено.

7. Методи навчання

Під час вивчення дисципліни використовуються словесні, наочні та практичні методи навчання.

Розповідь - метод, який передбачає оповідну, описову форму розкриття навчального матеріалу з метою спонукання здобувачів вищої освіти до створення в уяві певного образу

Пояснення - вербальний метод навчання, за допомогою якого розкривається сутність певного явища, закону, процесу. Він ґрунтується не стільки на уяві, скільки на логічному мисленні.

Наочні методи:

Ілюстрація - метод навчання, за якого предмети і процеси розкриваються через їх символічне зображення (світлини, малюнки, схеми, графіки та ін.)

Логічні методи: Аналітичний метод передбачає мислений або практичний розклад цілого на частини з метою вивчення їх суттєвих ознак Індуктивний метод - це шлях вивчення предметів, явищ від одиничного до загального Дедуктивний метод базується на вивченні навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного.

8. Форми та методи контролю, критерії оцінювання результатів навчання

Методи контролю – усне та письмове опитування, практична перевірка виконаних завдань, тестовий та рейтинговий контроль. Контроль успішності здобувачів вищої освіти з кожної навчальної дисципліни поділяється на поточний і підсумковий контроль.

Для ефективної перевірки рівня засвоєння здобувачами знань, умінь і навичок з навчальної дисципліни використовують різні методи і форми контролю: 1) метод усного контролю; 2) метод письмового контролю; 3) метод тестового контролю; 4) метод програмованого контролю.

Поточний контроль успішності здобувачів вищої освіти – це систематична перевірка знань здобувачів, яка проводиться викладачем на поточних заняттях відповідно до розкладу та відповідно до програми, робочої програми, силабусу.

Поточний контроль здійснюється на кожному практичному занятті відповідно до конкретних цілей теми з метою перевірити ступінь та якість засвоєння матеріалу, що вивчається. В процесі поточного контролю оцінюється самостійна робота здобувача щодо повноти виконання завдань, рівня засвоєння навчальних матеріалів, оволодіння практичними навичками аналітичної, дослідницької роботи та ін.

Поточний контроль – усний (у вигляді індивідуального або групового опитування, аналізу ділових ситуацій, ділових ігор) або письмовий (у вигляді контрольної роботи, тестів). Форми поточного контролю з кожної теми визначає викладач.

Контрольне оцінювання може проводитись в усній формі, у формі письмової контрольної роботи та/або тестування (комп’ютерного, письмового).

Контроль самостійної роботи здійснюють шляхом перевірки виконаних завдань на практичних, семінарських заняттях, написання рефератів, есе тощо.

Підсумковий контроль – контроль навчальних досягнень здобувачів з метою оцінки якості освоєння ними програми навчальної дисципліни, що проводиться у формі заліку/екзамену. Мета підсумкового контролю – виявити засвоєння навчальної дисципліни в цілому, розуміння навчального матеріалу, взаємозв’язок змісту навчального матеріалу, логіку його засвоєння тощо.

Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену після закінчення вивчення навчальної дисципліни. Структура білета передбачає три питання.

Критерії оцінювання результатів навчання

Усний виступ та виконання письмового завдання, тестування	Критерії оцінювання
5	В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов’язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив від 90% тестових завдань.
4	Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов’язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив 75–90% тестових завдань.
3	В цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив 60–75% тестових завдань.
2	Частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно вирішив до 60% тестових завдань.

Рейтингова система оцінювання результатів навчання

Нормативним підґрунтям встановлення рейтингу компетентності є Закон України «Про вищу освіту». Відповідно до статті 50 Закону України «Про вищу освіту» формами організації освітнього процесу є:

1) навчальні заняття; 2) самостійна робота; 3) практична підготовка; 4) контрольні заходи.

Вищий навчальний заклад на підставі освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми за кожною спеціальністю розробляє навчальний план, який визначає перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ЄКТС, послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточного і підсумкового контролю. Для конкретизації планування навчального процесу на кожний навчальний рік складається робочий навчальний план, що затверджується керівником вищого навчального закладу (п.4 статті 10 ЗУ «Про вищу освіту»).

За рекомендацією МОН України розподіл балів з яких формується рейтинг компетентності здобувача вищої освіти відбувається між поточним контролем (60 балів) та підсумковим контролем (40 балів).

Рейтинг компетентності (слухачів, студентів) з навчальної дисципліни.

Рейтинг компетентності (слухача, студента) з навчальної дисципліни, що забезпечуються кафедрою включає *рейтинг компетентності з навчальної роботи* (аудиторна робота та самостійна робота) та *рейтинг компетентності з підсумкового контролю* (контрольні заходи). Що відповідає пропорції за 100-

бальною шкалою: максимальний рейтинг з навчальної роботи – 60 балів (мінімальний 30 балів), максимальний рейтинг з підсумкового контролю – 40 балів. Якщо (слухач, студент) не зміг отримати мінімальної кількості балів з навчальної роботи (30 балів) або його загальний рейтинг компетентності складає менше 60 балів він вважається таким, що має академічну заборгованість.

Якщо (слухач, студент) виявляє бажання займатися науковою роботою то йому додатково до підсумкового рейтингу компетентності з дисципліни можуть бути зараховані *бали наукової роботи*. У разі зарахування додаткових балів за результатами наукової роботи загальний рейтинг компетентності (слухача, студента) з навчальної дисципліни не може перевищувати 100 балів¹.

Рейтинг з навчальної роботи (слухача, студента)

Відповідно до структури навчального плану навчальна робота складається з *аудиторної роботи* (лекційні, лабораторні, практичні, семінарські заняття) та *самостійної роботи*.

Оцінювання компетентності з навчальної роботи (слухача, студента) з дисциплін, що забезпечуються кафедрою здійснюється шляхом встановлення

---

¹Тобто даний рейтинг є додатковим і у разі перевищення 100 бальної шкали зменшується на ту кількість балів які її перевищують. Наприклад, *рейтинг компетентності з навчальної роботи* (аудиторна робота та самостійна робота) – 55 балів, *рейтинг компетентності з підсумкового контролю* (контрольні заходи) – 35 балів, *рейтингові бали за наукову роботу* – 20 балів, сума 55+35+20=110, *загальний рейтинг компетентності а* (слухача, студента) 100 балів.

відповідного рівня знань за кожне навчальне заняття та виставлення балів від 2 до 5. Важливо пам'ятати, що бали це не число, що отримуються в результаті вимірювань і обчислень, а приписане оціночне судження. Виставляючи бали, науково-педагогічний працівник має їх обґрунтувати, керуючись логікою та існуючими критеріями(табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика оцінювання рівня компетентності здобувача вищої освіти

Бали	Вид рівня компетентності		Критерій оцінювання компетентності
2	Рецептивно-продуктивний	Незадовільний	У (слухача, студента) <i>відсутні знання</i> навчального матеріалу або він відмовляється від відповіді.
		Низький	(слухач, студент) має <i>фрагментарні знання</i> , що базуються на попередньому досвіді. Не здатен формулювати визначення понять, класифікаційні критерії та тлумачити їхній зміст. Не може використовувати знання при вирішенні практичних завдань.
		Мінімальний	(слухач, студент) має <i>безсистемні знання</i> , допускає формально-логічні помилки при формулюванні понять, класифікаційних критеріїв та їхньому тлумаченні. Хаотично і невпевнено викладає матеріал, не здатен відділяти головне від другорядного, не може використовувати знання при вирішенні практичних завдань.
3	Репродуктивний	Достатній	(слухач, студент) має <i>базові знання</i> з навчальної дисципліни. Формулює юридичні поняття, класифікаційні критерії, але допускає інтерпретаційні помилки. Може виокремити ознаки явища та їх охарактеризувати (риси, властивості, аспекти). Відповідь надається за одним джерелом навчальної літератури. При відтворенні знань застосовує репродуктивний тип мислення, відсутнє системне викладення навчального матеріалу. Не вміє доказово обґрунтовувати свої судження, допускає неточності при використанні знань для вирішення практичних завдань.
4	Конструктивно-варіативний	Добрий	(слухач, студент) має <i>грунтовні знання</i> навчального матеріалу, але під час відповіді допускає незначні помилки. Володіє категоріально-понятійним апаратом та здатен використовувати знання для вирішення практичних завдань. Може охарактеризувати склад (зміст) явища (або внутрішню побудову явища) та його елементів. Може обґрунтувати призначення явища, яке конкретизується у його функціях (напрямках впливу на інші явища). Може навести подібність та відмінність з іншими спорідненими та протилежними явищами. Відповідь надається за декількома джерелами навчальної літератури, з посиланням на нормативно-правові акти та наведенням прикладів. При відтворенні знань застосовує продуктивний тип мислення.
5	Творчий	Відмінний	<i>рівень компетентності.</i> (слухач, студент) має <i>системні знання</i> глибоко і повно засвоїв увесь навчальний матеріал, в якому легко орієнтується, володіє категоріально-понятійним апаратом, вміє пов'язувати теорію з практикою, вирішувати практичні завдання, висловлювати і обґрунтовувати свої судження. Може навести особливості інтерпретації правових явищ в різних теоріях, загальне та відмінне в різних позиціях вчених, як в національному так і в

		міжнародному та європейському праві (в межах часу, предмету, простору). Здатен обґрунтувати перспективи розвитку правових явищ в Україні. Відповідь надається на основі знань державних програм, концепцій, проектів нормативно-правових актів, а також наукових досліджень вітчизняних та закордонних вчених. Даний рівень компетентності передбачає грамотний, логічний виклад відповіді (як в усній, так і в письмовій формі), якісне зовнішнє оформлення. При відтворенні знань застосовує евристичний тип мислення.
--	--	--

Рейтинг компетентності з навчальної роботи (слухача, студента) визначається шляхом встановлення середньоарифметичного балу (слухача, студента) отриманого на семінарських та практичних заняттях з урахуванням роботи на лекційних заняттях та самостійної роботи протягом опанування навчальної дисципліни помноженого на коефіцієнт K_1 ($K_1=60:5=12$) з округленням результату до цілого числа.

Середньоарифметичний бал (слухача, студента) визначається шляхом додавання усіх балів отриманих на семінарських та практичних заняттях з урахуванням роботи на лекційних заняттях та самостійної роботи протягом опанування навчальної дисципліни поділених на кількість відповідей (слухача, студента) з округленням результату до десятих (наприклад 3,8 або 4,5)². *При визначенні середньоарифметичного балу (слухача, студента) необхідною умовою його зарахування є те, що відповідні бали мають бути отриманні (слухачем, студентом) не менше як на 50% занять з навчальної роботи. У разі не виконання зазначеної умови або коли середньоарифметичний бал менший 2,5 (слухач, студент) вважається таким, що має академічну заборгованість і не допускається до підсумкового контролю.*

Рейтинг з підсумкового контролю (слухачів, студентів)

Відповідно до навчального плану підсумковий контроль з навчальних дисциплін, що забезпечуються кафедрою передбачений у формі екзамену або заліку.

Залік або екзамен із перевірки компетентності з навчальних дисциплін, що забезпечуються кафедрою складається письмово або усно за білетами підсумкового контролю які пропонуються (слухачу, студенту). Максимальна кількість балів з підсумкового контролю (слухачів, студентів) становить 40 балів. Форму білету підсумкового контролю наведено в Додатку 1. Кількість білетів підсумкового контролю має перевищувати кількість (слухачів, студентів) у навчальній групі не менше ніж на 5 одиниць.

---

²Наприклад, з дисципліни навчальним планом передбачено 5 семінарських та практичних занять. Для того щоб не мати академічної заборгованості (слухач, студент) має відповідати більше ніж на 50% занять тобто на 3 парах. Отже, виконуючи зазначену вимогу він працював на першому занятті і отримав 3 бали, на другому занятті він не підготувався і отримав 2 бали (які в подальшому пересклав на 4), на третьому занятті був у добовому наряді отримав Н яку в подальшому пересклав на 3 бали, на останньому – 4 бали. Середньоарифметичний бал складає загальна сума балів поділена на кількість оцінок $(3+4+3+4) \div 4 = 3,5$. Відповідно рейтинг компетентності з навчальної роботи а (слухача, студента) буде $3,5 \times 12 = 42$.

Білету підсумкового контролю мають складатися з теоретичних і практичних питань. Білету підсумкового контролю мають відповідати таким вимогам:

– кожне питання бажано розпочинати словами: обґрунтувати..., проаналізувати..., дати оцінку..., довести... тощо, щоб забезпечити перевірку вміння (слухачів, студентів) використовувати набуті знання для вирішення практично спрямованих завдань;

– складність білетів має бути приблизно однаковою і дозволяти (слухачу, студенту) за час, відведений для відповіді, глибоко та повно розкрити зміст усіх питань;

– при формулюванні завдань (питань) необхідно використовувати поняття, терміни, назви, позначення тощо відповідно до програми навчальної дисципліни.

Кількість питань в білеті підсумкового контролю з навчальних дисциплін визначається кафедрою з урахуванням специфіки дисципліни³.

Оцінювання компетентності (слухача, студента) під час підсумкового контролю здійснюється шляхом встановлення відповідного рівня знань за кожне питання. Виставляючи рівень компетентності, науково-педагогічний працівник має його обґрунтувати, керуючись логікою та існуючими критеріями (табл. 1).

Рейтинг компетентності з підсумкового контролю (слухача, студента) визначається шляхом встановлення середньоарифметичного балу (слухача, студента) отриманого за кожне питання білету підсумкового контролю помножене на коефіцієнт K_2 ($K_2=40:5=8$) з округленням результату до цілого числа.

Середньоарифметичний бал (слухача, студента) з підсумкового контролю визначається шляхом додавання усіх балів отриманих за кожне питання білету підсумкового контролю поділених на кількість питань білету з округленням результату до десятих (наприклад 3,8 або 4,5)⁴.

Рейтинг наукової роботи (слухача, студента)

За результатами семестрової наукової роботи (слухача, студента) його рейтинг компетентності з дисципліни може бути підвищений з урахуванням рівнів результативності такої роботи.

Рейтингові бали за наукову роботу (слухачів, студентів) нараховуються з урахуванням рівнів результативності цієї роботи. Відповідні значення рівнів та додаткові бали визначаються згідно з таблицею (табл. 2).

---

³Наприклад, два теоретичних питання, одне практичне, одне питання з переліку питань що виноситься на самостійну роботу.

⁴Наприклад, (слухач, студент) відповідаючи на білет підсумкового контролю за перше питання отримав 3 бали, за друге 4 бали, за третє 5 балів, за четверте 3 бали. Відповідно його загальний рейтинг з підсумкового контролю за результатами складання екзамену буде $((3+4+5+3) \div 4) \times 8 = 30$. Або інший приклад, (слухач, студент) відповідаючи на білет підсумкового контролю за перше питання отримав 3 бали, за друге 4 бали, за третє 5 балів. Відповідно його загальний рейтинг з підсумкового контролю за результатами складання екзамену буде $((3+4+5) \div 3) \times 8 = 32$. Або ще приклад, (слухач, студент) відповідаючи на білет підсумкового контролю за перше питання отримав 4 бали, за друге 5 балів. Відповідно його загальний рейтинг з підсумкового контролю за результатами складання екзамену буде $((4+5) \div 2) \times 8 = 36$.

Характеристика оцінювання рівня творчих досягнень (слухача, студента)

Результати творчої роботи (слухача, студента)	Рівень результативності та додаткові бали
Стаття у факультетському (інститутському) збірнику, призове місце на конкурсі наукових робіт (слухачів, студентів) факультету (інституту), приз за експонат на виставці (студентських) робіт, доповідь на факультетській (інститутській) науковій конференції та ін.	I рівень, факультетський (інститутський) – 5 балів
Ті ж досягнення на заходах академічного рівня, прийняття до розгляду заявки на патент та ін.	II рівень, академічний – 10 балів
Ті ж досягнення на заходах міжвузівського рівня чи МОН, МВС декілька досягнень II рівня, участь у республіканських виставках, національних олімпіадах, отримання державного патенту, заявка на закордонне патентування.	III рівень, міністерський, міжвузівський – 15 балів
Статті в міжнародних збірниках та журналах, доповіді на міжнародних конференціях і семінарах, участь у міжнародних олімпіадах, конкурсах та виставках, отримання закордонного патенту.	IV рівень, міжнародний – 20 балів

Фіксація результатів компетентності (слухача, студента)

Для занесення результатів компетентності (слухача, студента) у відомість обліку успішності, залікову книжку (слухача, студента) використовується таблиця співвідношення між рейтингом (слухача, студента) та ECTS оцінками (табл. 3).

Розподіл балів, що присвоюються здобувачеві

Накопичення балів з тем за усі види робіт					Підсумковий контроль	Підсумкова кількість балів
<i>max 60 балів</i>					<i>max 40 балів</i>	<i>max 100 балів</i>
Тема 1-4	Тема 5-9	Тема 10-13	Тема 14-15	Тема 16-17	Залік/екзамен	
5	5	5	5	5	40 б.	100 б.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	відмінно	A	відмінне виконання
85-89	добре	B	вище середнього рівня

75-84		C	загалом хороша робота
66-74	задовільно	D	непогано
60-65		E	виконання відповідає мінімальним критеріям
35-59	незадовільно	Fx	необхідне перескладання
1-34		F	необхідне повторне вивчення курсу

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає дисципліна та з урахуванням дистанційного навчання

пакет програмних продуктів Microsoft Office, а саме: Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft PowerPoint та ін.;

мультимедійний проєктор, комп'ютер /ноутбук/планшет, інтерактивні дошки.

Для забезпечення можливості організації дистанційного навчання може використовуватися платформа Zoom, середовище Classroom, Moodle «Мудл».

10. Перелік питань/завдань для проміжного / підсумкового контролю з навчальної дисципліни (частина 1)

1. Предмет, методи дослідження ІДП.
2. Періодизація і джерела історії держави та права
3. Суспільний та державний лад Афін. Реформи Тесея, Солон і Клісфена. Право Афін.
4. Суспільний, державний лад та право Спарти.
5. Утворення римської рабовласницької держави. Реформи Сервія Туллія.
6. Еволюція державного ладу Риму за часів республіки та імперії.
7. Періодизація, джерела та основні риси римського права.
8. Суспільний та державний лад Франкського королівства.
9. Загальна характеристика Салічної правди.
10. Станово-представницька монархія в Англії. Велика Хартія вольностей 1215 р.
11. Станово-представницька монархія у Франції. Великий березневий ордонанс 1357 р.
12. Станово-представницька монархія в Німеччині. Золота булла 1356 р.
13. Станово-представницька монархія в Іспанії.
14. Суспільний, державний лад та право періоду абсолютної монархії у Франції.
15. Суспільний, державний лад та право періоду абсолютної монархії в Англії.
16. Суспільний та державний лад Німеччині періоду абсолютної монархії.

Кароліна – пам'ятка феодального права Німеччини.

17. Суспільний, державний лад та право періоду абсолютної монархії в Іспанії.

18. Суспільний та державний лад росії періоду абсолютної монархії. Реформи Петра I та Катерини II.

19. Характерні риси розвитку буржуазної держави та права.

20. Буржуазна революція в Англії: передумови та характеристика основних етапів.

21. Формування англійської конституційної монархії. Загальна характеристика законодавчих актів: «Хабеас корпус акт», Білль про права, Закон про престолонаслідкування.

22. Війна за незалежність США. Декларація незалежності США 1776 р. Статті конфедерації 1781 р.

23. Основні принципи Конституції США 1787 р. Білль про права 1791 р.: перший цикл конституційних поправок у США.

24. Громадянська війна 1861-1865 років та її вплив на конституційний розвиток США.

25. Причини і особливості буржуазної революції у Франції. Декларація прав людини і громадянина 1789 р., Конституція Франції 1791 р.

26. Якобінська диктатура у Франції. Конституція Франції 1793 р.

27. Консульство та імперія Наполеона Бонапарта. Цивільний кодекс Франції 1804 р.

28. Передумови та процес утворення Німецької імперії (др. пол. XIX ст.)

29. Конституція Німецької імперії 1871 р.: загальна характеристика.

30. Кримінальний кодекс Німецької імперії 1871 р.

31. Земська та міська реформа у російській імперії у XIX.

32. Судова реформа у російській імперії 1864 р.

33. Суспільний лад Австрійської та Австро-Угорської імперій у XIX – поч. XX ст.

34. Державно-правові наслідки Першої світової війни. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин.

35. Падіння російської імперії та утворення радянської держави. Конституція РРФСР 1918 р.

36. Буржуазно-демократична революція у Німеччині (1918 р.) Веймарська Конституція 1919 р.

37. I Всесоюзний з'їзд Рад та його акти. Утворення СРСР. Конституція СРСР 1924 р. Правові засади входження УСРР до складу СРСР.

38. Порівняльна характеристика Конституцій СРСР 1936 та 1977 рр.

39. «Новий курс» Президента США Ф. Рузвельта.

40. Особливості італійського фашизму, німецького нацизму та японського мілітаризму.

41. Конституційний розвиток Франції після Другої світової війни. Конституції Франції 1946 р. та 1958 р.

42. Конституційний розвиток країн світу після Другої світової війни. Конституція ФРН 1949 р., Конституція Японії 1947 р. Конституція Італії 1947 р.

43. Утворення НАТО. Основний зміст північноатлантичного договору.
44. Створення і розвиток Європейського Союзу.
45. Періодизація історії держави та права України.
46. Родоплемінна консолідація в українських землях, виникнення протодержавних об'єднань.
47. Формування інститутів влади та становлення права у східних слов'ян.
48. Скіфія: державний та суспільний лад, право.
49. Державний, суспільний лад та право грецьких держав Північного Причорномор'я.
50. Утворення держави Русь: наукові теорії, передумови, процес формування.
51. Суспільний лад Русі.
52. Державний устрій Русі. Політико-правові реформи Володимира Великого та Ярослава Мудрого.
53. Загальна характеристика джерел права Русі.
54. Руська Правда: загальна характеристика.
55. Державний, суспільний лад та право Галицько-Волинської держави.
56. Суспільний та державний лад Великого князівства Литовського.
57. Литовські статuti: загальна характеристика.
58. Кревська (1385 р.), Городельська (1413 р.) та Берестейська (1596 р.), їх наслідки для України.
59. Утворення Речі Посполитої. Правовий статус українських земель у складі новоствореної держави.
60. Органи центральної влади Речі Посполитої та їхній вплив на систему управління українськими землями (др. пол. XVI - сер. XVII ст.).
61. Суспільний лад в українських землях у складі Польщі та Речі Посполитої.
62. Магдебурзьке право: запровадження та принципи функціонування в українських землях.
63. Джерела права та основні риси права на українських землях у складі Польщі та Речі Посполитої Польської.
64. Виникнення Запорозької Січі. Органи влади та управління.
65. Основні риси звичаєвого права Запорозької Січі.
66. Формування української національної держави у ході визвольної війни під проводом Б. Хмельницького (1648 – 1657 рр.).
67. Україно-московський договір 1654 р.: основні положення.
68. Державний лад Української гетьманської держави (Війська Запорозького) друга половина XVII ст.
69. Гетьманські статті як основа державного права Української гетьманської держави.
70. Суспільний лад Української гетьманської держави (Війська Запорозького).
71. Українсько-шведська угода І. Мазепи: мета, наслідки.
72. Договірні статті (Конституція П. Орлика), їхнє історичне значення.
73. Обмеження та ліквідація автономії України. Перша Малоросійська

колегія. Правління гетьманського уряду. Друга Малоросійська колегія.

74. Правобережна Україна у XVIII ст.: поділи Польщі.

75. Джерела права Української гетьманської держави (Війська Запорозького), їхня характеристика.

76. Органи влади та управління Україною у складі Російської імперії XIX - початок XX ст.

77. Суспільно-політичний розвиток в українських землях у складі Російської імперії (XVIII-XIX ст.).

78. Селянська реформа 1861 р. та Столипінська аграрна реформа 1910-1911 рр. у росії та особливості їх проведення в Україні.

79. Джерела та характерні риси права України у складі Російської імперії (XIX - початку XX ст.)

80. Органи влади та управління Галичиною, Північною Буковиною та Закарпаттям у складі Австрійської та Австро-Угорської імперій (XIX – початок XX ст.)

81. Право Галичини, Північної Буковини та Закарпаття у складі Австрійської та Австро-Угорської імперій XIX – початок XX ст.

82. Утворення Української Центральної Ради. Правова легітимізація та її діяльність.

83. Універсали Української Центральної Ради та їхнє значення.

84. Конституція Української Народної Республіки від 29 квітня 1918 р.

85. Брестський мир 1918 р. та його наслідки для України.

86. Українська Держава 1918 р. (Гетьманат П. Скоропадського).

87. Формування української національної держави доби Директорії.

88. Проголошення ЗУНР. Акт злуки УНР та ЗУНР 22 січня 1919 р. та його значення.

89. Міждержавна угода між Польщею і УНР 1920 р. (Варшавський договір). Ризький договір (1921 р.) та його наслідки для України.

90. Проголошення та становлення радянської влади в Україні. Конституція УСРР 1919 р.

91. Перша кодифікація права радянської України (1920-ті роки).

92. Конституція УРСР 1929 р. Характеристика основних положень.

93. Конституція УРСР 1937 р. Характеристика основних положень.

94. Еволюція права УРСР в умовах сталінської тоталітарної системи (кінець 20-х – початок 50-х років XX ст.)

95. Проголошення незалежності Карпатської України (1939 р.)

96. Правове закріплення приєднання Західної України, Північної Буковини та частини Бессарабії до УРСР. Передумови та процес приєднання Кримської області та м. Севастополя до УРСР.

97. Державно-правова платформа Організації Українських Націоналістів. Акт відновлення української державності 30 червня 1941 р., його політико-правове значення.

98. Конституція УРСР 1978 р. Характеристика основних положень.

99. УРСР – засновник і член ООН. Участь України в діяльності ООН на сучасному етапі.

100. Розпад Союзу РСР: передумови та наслідки. Створення СНД та еволюція статусу України в цьому міждержавному утворенні.

101. Загальна характеристика Декларації про державний суверенітет України та Акту проголошення незалежності України.

102. Конституційний процес у незалежній Україні. Загальна характеристика Конституції України 1996 р. та змін до неї.

103. Вибори Президентів України 2014 та 2019 р. й основні тенденції сучасного державно-правового розвитку.

104. Головні напрями реформування правової системи України (1991 р. – 20-ті роки ХХІ ст.)

105. Гендерна політика у сучасній Україні (1991-2024 рр.)

106. Євроінтеграційні процеси у сучасній Україні: тенденції та напрями.

107. Революція Гідності та зміни у системі влади та права України.

108. Анексія Криму та початок гібридної війни російської федерації проти України.

109. Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 р. Воєнні злочини російських військ на території України.

110. Співробітництво України і ЄС умовах сучасної російсько-української війни. Зміни у системі влади та правовій системі України в контексті її євроінтеграційного курсу.

111. Еволюція взаємостосунків України та НАТО. Внесок країн НАТО та світового співтовариства у боротьбу українського народу з російською агресією.

Перелік питань/завдань для проміжного / підсумкового контролю з навчальної дисципліни (частина 2)

1. Безпека суспільства та роль Національної поліції в її забезпеченні.
2. Види органів держави та їх загальна характеристика.
3. Види правовідносин у сфері правоохоронної діяльності.
4. Види тлумачення норм права за обсягом.
5. Види тлумачення норм права за суб'єктом.
6. Види юридичної відповідальності.
7. Визначте верховенство права як головний принцип.
8. Визначте вразливу групу населення і державну політику щодо такої категорії громадян.
9. Визначте державне правління та подати загальну характеристику форм.
10. Визначте державну територію та її елементи.
11. Визначте місцеве самоврядування.
12. Визначте національну ідею та наведіть приклади з історії.
13. Визначте поняття "держави" та її основні ознаки.
14. Визначте права і свободи людини.
15. Визначте республіку та її види.
16. Визначте союз, співдружність та унію.
17. Визначте суверенітет держави і охарактеризуйте ознаки.

18. Визначте теорію правової держави та її принципи.
19. Визначте форми державного устрою та подайте їх загальну характеристику.
20. Виклики місцевому самоврядуванню в умовах воєнного стану.
21. Вимоги щодо правильного застосування норм права.
22. Внутрішні функції держави: поняття і зміст.
23. Громадянське суспільство та правова держава: взаємовплив та взаємодія.
24. Девіантна поведінка, об'єктивно-протиправна поведінка та зловживання правом як особливі суспільні явища.
25. Деполітизація Національної поліції: поняття, основні напрями.
26. Державні символи України: історія створення та їх загальна характеристика.
27. Дія нормативно-правових актів в часі, просторі та за колом осіб.
28. Закон, його види та роль в системі законодавства.
29. Застосування як особлива форма реалізації норм права у сфері правоохоронної діяльності.
30. Зміст та співвідношення понять «людина», «особистість», «громадянин».
31. Зовнішні функції держави: поняття та зміст.
32. Інтерпретаційні акти: поняття, ознаки види.
33. Класифікація основних прав, свобод та обов'язків громадян за Конституцією України.
34. Напрями подолання суспільних загроз.
35. Норма права та стаття нормативно-правового акту: аспекти співвідношення.
36. Опишіть демократичний режим.
37. Опишіть державно-правове явище «гендерне насильство проти
38. Опишіть монархію як форму правління.
39. Опишіть народовладдя.
40. Опишіть парламентсько-президентську республіку.
41. Опишіть покоління прав людини.
42. Опишіть поняття окупації території.
43. Основні напрями вдосконалення діяльності Національної поліції в контексті європейської інтеграції.
44. Основні напрями забезпечення правомірної поведінки громадян України.
45. Основні форми та методи діяльності Національної поліції у сфері забезпечення прав, свобод та обов'язків людини та громадянина в Україні.
46. Особливості елементів форм Української держави.
47. Підзаконні нормативно-правові акти: поняття та класифікація.
48. Підстави та стадії юридичної відповідальності.
49. Поняття поліетнічного суспільства.
50. Поняття та види норм права.
51. Поняття та види систематизації нормативно-правових актів.

52. Поняття та види форм державного режиму.
53. Поняття та види функцій права.
54. Поняття та структура системи законодавства.
55. Поняття та структура суб'єктивного права.
56. Поняття та структура юридичного обов'язку.
57. Поняття та характеристика елементів системи права.
58. Поняття та цілі тлумачення норм права.
59. Поняття, ознаки та види правомірної поведінки особи.
60. Поняття, ознаки та види соціальних норм.
61. Поняття, ознаки та склад правовідносин у сфері правоохоронної діяльності.
62. Поняття, ознаки, види відомчих нормативно-правових актів.
63. Поняття, ознаки, види правозастосовних актів в діяльності Національної поліції.
64. Поняття, ознаки, принципи та функції юридичної відповідальності.
65. Правова культура працівників Національної поліції та її співвідношення з іншими різновидами правової культури.
66. Правова поведінка особи: поняття, ознаки, класифікація.
67. Правоохоронна діяльність держави: поняття, ознаки.
68. Правопорушення: поняття, ознаки та види.
69. Презумпції, фікції та аксіоми у сфері правоохоронної діяльності.
70. Принцип розподілу влади в апараті української держави.
71. Принципи права: їх види та характеристика.
72. Реалізація норм права: поняття та форми.
73. Структура норми права та характеристика її елементів.
74. Суб'єкти та об'єкти правоохоронної системи: поняття, види.
75. Суверенітет держави і умови його забезпечення.
76. У чому полягає анексія та її правові наслідки?
77. У чому полягає гендерна політика?
78. Участь громад у державотворенні: форми, механізми та вплив на національну політику.
79. Характеристика елементів складу правопорушення.
80. Що розуміється під автономією в державі?
81. Що розуміється під національним відродженням у контексті державотворення?
82. Що розуміється під територіальною цілісністю?
83. Що таке державотворення і які його основні етапи?
84. Що таке конституційний лад?
85. Що таке право на приватність?
86. Що таке реінтеграція окупованих територій?
87. Яка відмінність між абсолютною та парламентською монархією?
88. Яка відмінність між державністю та державою?
89. Яка відмінність між людиною, особою, громадянином та індивідом?
90. Які аспекти включає євроатлантична інтеграція?

11. Рекомендовані джерела інформації Нормативно-правові акти

Основна

Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96–ВР: URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96–вр>.

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: прийнято в Римі 4 листоп. 1950 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій / Українсько-американське бюро захисту прав людини. Амстердам-Київ, 1996.

Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. // Права людини. Основні міжнародно-правові документи: зб. докум. К., 1989.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 груд. 1966., ратифікований Україною 19 жовт. 1973 р. // Права людини. Основні міжнародно-правові документи : зб. докум. К., 1989.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права: прийнято 16 груд. 1966 р. // Права людини. Основні міжнародно-правові документи : зб. докум. К., 1989.

Права людини і забезпечення правопорядку під час публічних зібрань : Керівництво / Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. Варшава, 2017. 153 с

Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб : прийнятий 23 лип. 1996. // Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію. К., 1999.

Декларація про державний суверенітет України URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>

Акт проголошення незалежності України URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>

Закон України «Про громадянство України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 13, ст.65 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>

Закон України «Про державну службу» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст.43 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

Закон України «Про Регламент Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 14-15, № 16-17, ст.133 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>

Закон України «Про Кабінет Міністрів України» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 13, ст.222 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>

Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 38, ст.385 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>

Закон України «Про місцеві державні адміністрації» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 20-21, ст.190 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.91 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

Закон України «Про Національну поліцію» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

Стратегія комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 рр. URL: <https://www.kmi.gov.ua/npas/250383204>

Національна Стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

Основні

1. Білозьоров Є. В. Правозахисна функція держави: сутність та механізм здійснення в Україні : [монографія] / Є. В. Білозьоров, В. І. Вишковська. К. : ФОП Кандиба Т. П., 2015. 168 с.

2. Бойко І. Й. Генеза та сутність української національної ідеї: державно-правовий аспект. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2024. С. 78.

3. Борисова О. В., Климов А. О. Історія української державності. У 2-х т. Т. 1. К.: Кондор, 2018. 344 с., Т. 2. К.: Кондор, 2018. 464 с.

4. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. 2е вид. перероб. й доп.: Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008 730 с.
URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/13-Istor_derzh_prava_Bostan.pdf

5. Войтович Л. В. Державний суверенітет України. Кн. II : Національний суверенітет Козацької держави : монографія / Л. В. Войтович, В. А. Гринчак, Г. М. Федущак-Паславська. – Харків : Право, 2022. – 258 с.

6. В'ячеслав Липинський в історії, теорії і практиці українського державотворення : матеріали Міжнар. конф., 26 - 27 квіт., 2007 р., Луцьк / уклад.: А. Г. Шваб ; Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки. – Луцьк: Вежа, 2007. – 569 с.

7. Голодомор 1932-1933 років: геноцид українського народу. Збірник документів і матеріалів / І.П. Ящук, А.П. Загорулько, В.М. Щербатюк, Є.С. Дурнов, О.В. Шкуратенко, Д.І. Курас, Ю.В. Сокур, Н.О. Дорощук, В.З. Прус, М.А. Дзюба та ін., за ред. В.М. Щербатюка, Д.І. Кураса. – Київ: Видавництво «Фенікс», 2025. - 272 с.

8. Гомонай В. В. Конституційно-правове забезпечення набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору: дис. ... д-ра юрид. наук. Ужгород, 2020. 404 с.

9. Гончаренко В.Д. Історія держави і права України: підруч. Київ: Право, 2019. 552 с.

10. Громадянське суспільство в Україні: сучасний стан, виклики, стратегія модернізації : монографія. У 3 т. / За заг ред.. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка та акад. НАПрНУ О. В. Скрипнюка / Т. 2: Доктринальний вимір галузевих засад функціонування громадянського суспільства в Україні. Київ : Юридична думка, 2019. 588 с.

11. Гусарев С. Д. Державорозуміння і державознавство: діяльнісний та компаративний контексти / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров // Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна : зб. наук. статей ; гол. ред. А. Мелешевич. К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2013. С. 221 – 232.

12. Державна політика у сфері національної безпеки: правовий аспект [Текст] : монографія. Київ : 7БЦ, 2025 – 208 с.

13. Захарченко П.П. Історія держави та права України: підруч. Київ: Аттіка, 2005. 368 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001080>

14. Історія держави і права зарубіжних країн. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), Ю.В. Сокур (відп. секр.), Є.С. Дурнов, О.А. Житков, Ю.В. Кривицький та ін.; за ред. В.М. Щербатюка; навчальне видання. Київ: Видавництво «Фенікс», 2021. 536 с.

15. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник / Джу́жа О.М., Третьякова Т.А., Калиновський В.С. та ін. Київ: НАВС, 2012. 376 с.

16. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Бандурки ; [Бандурка О.М., Швець Д.В., Бурдін М.Ю., Головка О.М., та ін. ; вступ. слово О.М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/344346655.pdf>

17. Історія держави і права України. Курс лекцій / Щербатюк В.М. (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.; за ред. В.М. Щербатюка. Київ: Видавництво «Фенікс», 2018. 496 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/23356>

18. Історія держави і права України: навч. посіб. / В. Боняк, Д. Селіхов, Ю. Завгородня та ін. Дніпро: ДДУВС, 2024. 208 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/13243>

19. Історія держави і права України: навчально-методичний посібник / А.Є. Шевченко, С.В. Кудін. Вінниця: ТОВ «Твори» 2020. 688 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Shevchenko-DPU.pdf

20. Історія держави та права (схеми та таблиці): навчальний посібник / О.В. Шкуратенко, Н.О. Дорощук, Д.І. Курас, О.І. Анатольєва, І.В. Блінова,

М.А. Дзюба, Є.С. Дурнов, С.В. Марчевський, В.З. Прус, Н.Ю. Свідерська, Ю.В. Сокур, В.М. Щербатюк, Я.В. Сонько. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 288 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/23369>

21. Історія держави та права зарубіжних країн (схеми і таблиці): навчальний посібник / О.В. Шкуратенко, Н.О. Дорошук, Ю.В. Сокур, М.А. Дзюба, Є.С. Дурнов, Д.І. Курас, Я.А. Левик, С.В. Марчевський, Р.С. Нурищенко, В.З. Прус, Н.Ю. Свідерська, О.О. Супрунчук, В.М. Щербатюк. Київ: ТОВ «7БЦ», 2023. 152 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/29705>

22. Історія держави та права України (схеми та таблиці): навчальний посібник / О. В. Шкуратенко та ін. К.: «Видавництво Людмила», 2020. 174 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/18071>

23. Історія держави та права: навчальний посібник / Д.Є. Забзалюк, В.С. Макарчук, В.Я. Марковський, В.Д. Яремчук, Н.Я. Рудий; заг. ред. Д.Є. Забзалюка та В.Я. Марковського; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів: СПОЛОМ, 2021. 438 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4006>

24. Історія судових і правоохоронних органів України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (наук. ред.), Є.С. Дурнов, О.В. Шкуратенко (кер. авт. кол.), Д.І. Курас (наук. ред.), Ю.В. Сокур (відп. секр.) та ін.; за ред. В.М. Щербатюка, Д.І. Кураса. Київ: Видавництво «Фенікс», 2022. 280 с.

25. Історія українського права: навч. посіб. / за ред. Безклубого І. А. Київ: Грамота, 2010. 334 с.

26. Калиновський Ю. Ю., Мануйлов Є. М. Духовні імперативи вітчизняного державотворення: аксіологічний та безпековий контексти. «Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2020. № 1(44). С. 23 – 38.

27. Кельман М. С. Проблеми суверенітету на сучасному етапі державотворення // Проблеми формування національної правової системи України та її адаптації до європейського права : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 5-6 травня 2017 р.). 2017. С. 96 – 101.

28. Кириченко В. М., Кириченко Ю. В., Соколенко Ю. М. Політико-правова система України : підручник / за загальною редакцією В. М. Кириченка. Київ: Центр учбової літератури 2019. 304 с.

29. Конституційні засади сучасного державотворення: навчальний посібник у питаннях і відповідях / за редакцією Т. Є. Кагановської ; Міністерство освіти і науки України, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Юридичний факультет. – Харків : Право, 2017. – 304 с.

30. Копиленко О. Л. Конституційна реформа як чинник забезпечення національної єдності і стабільності України / О.Л. Копиленко // Сучасна університетська правова освіта і наука: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (23 лютого 2018 р.). Том 1. 2018. С. 215 – 218

31. Коротя В. (Повстанець). Роздуми Фантома про державотворення / В. Коротя. – Ірпінь ; Дрогобич : Коло, 2022. – 176 с.

32. Кралюк П. Історія України "без броду". Розвиток державності на українських землях / П. Кралюк. – Х. : "Фоліо", 2020. – 424 с.
33. Кривицький Ю. В. Вплив правової культури на ефективність реалізації правової реформи. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 22 – 27. doi: 10.36695/2219-5521.2.2023.03
34. Кривицький Ю. В. Судова правотворчість: істотний здобуток чи побічний наслідок судової реформи. *Альманах права*. 2024. Вип. 15. С. 291 – 300. DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-291-300
35. Лазарович М. Історія державотворення та культури України : підручник : В 2 т. Т. 1 : Від найдавніших часів до Визвольних змагань 1914-1921 рр. Тернопіль : ЗУНУ, 2025. 588 с.
36. Лазарович М. Історія державотворення та культури України : підручник : В 2 т. Т. 2 : Від втрати державності початку ХХ ст. до московитсько-української війни початку ХХІ ст. Тернопіль : ЗУНУ, 2025. 6922 с.
37. Магочій П. *Ucraina redux: державність та національна ідентичність* / П-Р. Магочій. – К. : ФОП Вольф І.Є., 2022. – 110 с.
38. Макаруч В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 8-те, доп. К.: Атіка, 2015. 624 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/123/1-33.pdf>
39. Марценюк Л.В., Наливайко Л.Р. Права жінок та гендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. *Приватне та публічне право*. № 1, 2022. С. 61 – 66. URL: <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2022.1.11>
40. Марченко О.В. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник у 2-х т. Т.1. Дніпро: ДДУВС, 2024. 312 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/15379>
41. Міжнародне гуманітарне право. / Укл.: Алієв Р.В., Ануфрієв М.І., Бортняк В.А., Грицай Т.Г., Дрозд О.Ю., Дубенко О.І., Журавльов Д.В., Копотун І.М., Коропатнік І.М., Кривенко О.В., Курилюк Ю.Б., Петков С.В., Сивка В.В. – Київ. ВД «Професіонал», 2023. – 598 с.
42. Міжнародний захист прав людини : навчальний посібник / Л.Р. Наливайко, К.В. Степаненко, Є.М. Щербина. Дніпро : ДДУВС, 2020. 260 с.
43. Місцеве самоврядування в Україні та зарубіжних державах: порівняльно-правові аспекти: монографія / за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора О. В. Батанова, доктора юридичних наук, професора О. В. Марцеляка, доктора юридичних наук, професора А. Берлінгуера: Київ: Вид-во «ОСНОВА», 2020. 672 с.
44. Мозоль Н. І. Перспективи розвитку правової системи України. Електронний збірник матеріалів Круглого столу «Національні правові системи в умовах глобалізації (пам'яті професора О. Г. Мурашина)» (Київ, Національна академія внутрішніх справ, кафедра теорії держави та права; 21 березня 2019 року). С. 89 – 91.
45. Наливайко Л. Р., Грицай І. О. Поняття принципу гендерної рівності та його взаємозв'язок із суміжними термінами. Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування : матеріали наукового семінару (м. Дніпро, 8 грудня 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 30 – 35.

46. Науковий твір «Мультимедійний навчальний посібник» Історія держави та права зарубіжних країн № 73374 / О.І. Анатольєва, Н.О. Дорошук, Ю.А. Миронець. 2017. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/idpzk/index.html>

47. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня ; Ін-т інформації, безпеки і права Нац. акад. прав. наук України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – 2-ге вид., перероб. й допов. – Харків : Право, 2025. – 856 с.

48. Наш герб: українські символи від княжих часів до сьогодення : альб. / упоряд., заг. ред. Б. Завітій, текст А. Гречило. – Київ : Родовід, 2018. – 399 с.

49. Пендюра М. М., Старицька О. О. Унія як форма державного устрою // [Актуальні питання державотворення в Україні]: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 року) / Редкол.: д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), к.ю.н. І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. В 3-х томах. Том 1. К.: ВПЦ «Київський університет», 2016. С. 52 – 53.

50. Пендюра М. М. Актуальні проблеми процесу реформування Національної поліції в реалізації стратегічного курсу Української держави на євроінтеграцію. *Європейська інтеграція та євроатлантичне співробітництво України: історія, сучасність та перспективи* : матеріали міжвуз. круглого столу (Київ, 28 верс. 2017 р.) : К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 87 – 90.

51. Пікуля Т. О. Сучасні підходи до класифікації держав світу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. Вип. 2 (91). С. 183 – 189.

52. Проблеми реалізації Цілей сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку : монографія / [О. С. Бакумов, Є. І. Григоренко, В. В. Гутник та ін.] ; за заг. ред. О. С. Бакумова й В. О. Серьогіна. – Харків : Право, 2025. – 344 с.

53. Севрюков Д. Суверенітет. Генеалогія ідеї в контексті політичної та правової історії : монографія. Київ : Талком, 2018. 234 с.

54. Сталий розвиток міст і регіонів ЄС: кращі практики для України : навчальний посібник / Мартиненко В. В., Скорик М. О., Корж М. А., Соколова О. М., Коляда Т. А., Джадалла О. І.; за заг. ред. В. В. Мартиненко. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. – 352 с.

55. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України : аналітична доповідь / Зубченко С. О., Каплан Ю. Б., Тищенко Ю. А. Київ : НІСД, 2020. 24 с.

56. Стратегія сталого розвитку: Підручник / [В.М.Боголюбов, М.О. Клименко, Мельник Л.Г., О.О. Ракоїд]. За редакцією професора В.М.Боголюбова і. – К.: ВЦ НУБіПУ, 2018. – 446 с.

57. Сухонос В. В. Держава: питання теорії (загальний і конституційно-правовий аспекти) : монографія. Суми : Університетська книга, 2015. 344 с.

58. Сухонос В. В. Монархія як державна форма: історико-теоретичний та конституційно-правовий аспекти : монографія; ДВНЗ «Укр. акад. банк. справи Нац. банку України», Юрид. ф-т. Суми : Мрія-1, 2010. 368 с.

59. Сухонос В. В. Механізм держави і місцеве самоврядування: дихотомія антиномії і симбіозу в конституційно-правовій парадигмі : монографія. Суми : ПФ Видавництво «Університетська книга», 2018. 287 с.

60. Теорія держави та права : навч. посіб. / В. П. Власенко та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.
61. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
62. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України"; наук. ред.: В. С. Кравців, І. З. Сторонянська. Львів, 2020. 531 с.
63. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: навч. посіб. Київ: Кондор, 2018. 772 с.
64. Тихоненков Д.А. Історія держави і права зарубіжних країн в питаннях і відповідях / навч. посіб. Київ: Право, 2019. 248 с
65. Трофанчук Г.І. Історія держави та права України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 568 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/419-storya-derjavi-ta-prava-ukrani-trofanchuk-g.html>
66. Україна-Русь vs Московія: настільна книга. Навчальний посібник. Крамар С.І. – Хмельницький: ТзОВ «Поліграфіст», 2019. – 240 с.
67. Українська державність : історико-правничі нариси / НАН України. Ін-т історії України, Всеукраїнська правозахисна організація "Меморіал" ім. Василя Стуса, Юридичний журнал "Право України" ; кер. проекту С. Кубів, О. Святоцький ; наук. ред. В. Смолій, О. Середа, Б. Моркляник. – Київ : Право України, 2021. – 969 с.
68. Українська державність. Історико-правничі нариси / наук. ред.: В.А. Смолій (заг. ред.) та ін. Київ: Право України, 2021. 969 с.
69. Унітарна форма територіального устрою України та окремих країн Європи (порівняльно-правовий аналіз): монографія / А. Є. Шевченко, В. В. Міщук. Київ : МП Леся, 2013. 248 с.
70. Хома Н.М. Історія держави і права зарубіжних країн. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. 3-є видання, стереотипне. Львів: «Новий світ-2000». 2018. 480 с.

Додаткові

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / Кер. проекту, упоряд. і наук. ред. П.П. Гай-Нижник; Авт. кол.: П.П. Гай-Нижник, Л.Л. Залізник, І.Й. Краснодемська, Ю.С. Фігурний, О.А. Чирков, Л.В. Чупрій. Міністерство освіти і науки України; Науково-дослідний інститут українознавства. К.: «МП Леся», 2016. 586 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013323>
2. Алексієвець Л., Алексієвець М. Трансформація відносин України та НАТО в 1991–2019 рр.: історичний аспект. *Український історичний журнал*. 2020. № 1. С. 126–142
3. Анексії в європейському геополітичному просторі: науково-довідкове видання. /О.В. Шкуратенко, Є.С. Дурнов, В.М. Щербатюк та ін. К.: Видавництво «Людмила», 2020. 84 с. URL <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/18072>

4. Архів Української Народної Республіки. Міністерство внутрішніх справ. Доповіді директорів департаментів та агентів (червень 1918 –січень 1922) / упоряд. Кавунник В. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2019. 349 с. URL: <file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/0013747.pdf>
5. Бандурка О.М. Становлення та розвиток міліції України (1921–1930 роки): історико-правові дослідження: [монографія] / О.М. Бандурка, В.А. Греченко, О.Н. Ярмиш. Харків: Золота миля, 2019. 492 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7765>
6. Бойко І. Правове регулювання відносин у Галичині у складі Польського королівства (1349–1569 рр.). *Право України*. 2009. № 8. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_2009_8/
7. Бондаренко Н. О. Ідейні підґрунтя Конституції США 1787 року як основа стабільності суспільно-політичного ладу Американської держави. *Право і Безпека*. 2017. № 2. С. 18–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2017_2_5
8. Булкат М.С. До питання про історичний поступ судочинства на теренах України (періоди: Гетьманщини; входження українських земель до складу Російської імперії. *Вчені записки Таврійського національного ун-ту ім. В.І. Вернадського*. 2018. Т. 29 (68), № 1. Серія: юридичні науки. С. 1–6. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/1_2018/3.pdf
9. Бути присяжним. Настільна книга для присяжних в Україні / Горovenko С., Дмитречко М., Коник М та ін. Львів, 2020. 105 с. URL: https://shm.su.court.gov.ua/img/files/file_3832.pdf
10. Василів С., Чабан Я. Державотворча ідеологія українських націоналістів у першій половині ХХ століття. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2022. № 1 (29). С. 20–34. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/64295>
11. Гловацький І. Адвокатура Галичини: історія, розвиток, правовий статус (1772–1939 рр.). Варшава: DRUK-INTRO S. A., 2012. 880 с.
12. Голодомор 1932–1933 років: геноцид українського народу. Збірник документів і матеріалів / І.П. Ящук, А.П. Загорулько, В.М. Щербатюк та ін.; за ред. В.М. Щербатюка, Д.І. Кураса. Київ: Видавництво «Фенікс», 2025. 272 с.
13. Гошко Т. Звичай і права. Джерела, коментарі, дослідження: У двох томах. Том І. Антропологія міст і міського права на руських землях у XIV – першій половині XVII століття. Київ: Критика, 2019. 350 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0014572>
14. Гошко Т. Нариси з історії магдебурзького права в Україні XIV – початок XVII ст. Львів: Афіша, 2002. 255 с. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n29texts/hoshko.htm>
15. Гриценко В.Г. Становлення та розвиток правоохоронної системи України: історико-правовий генезис. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: юриспруденція. 2017. № 25. С. 22–25. URL: file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/Nvmgu_jur_2017_25_7.pdf
16. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Тернопіль, 2010. 392 с.

URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23271/1/Posibnuk%20Grubinko.pdf>

17. Дегтярьов С.І. Державні інституції та чиновники періоду Гетьманату П. Скоропадського (нарис з історії органів влади й управління Української Держави 1918 р.). Суми: 2018. 168 с.

URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/68398>

18. Джонсон Б. Фактор Черчилля. Як одна людина змінила історію. Пер. з англ. Ю. Гірича, К.: Vivat, 2019. 399с.

19. Документи українського козацтва XVI – першої половини XVII ст.: універсали, листування, угоди, присяги. Упоряд.: В. Брехуненко та ін.; редкол.: Г. Папакін (голов. ред.) та ін. Київ: НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. 2016. 607 с.

20. Дорошук Н. Особливості законотворчої роботи уряду Павла Скоропадського (1918 р.). *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2020. Вип. 57. С. 110-113. URL: [https://confscientific.webnode.com.ua/files/200000344-9c5e19c5e3/%2057%20\(1\)-6.pdf](https://confscientific.webnode.com.ua/files/200000344-9c5e19c5e3/%2057%20(1)-6.pdf)

21. Дорошук Н. Особливості розвитку законодавства Західноукраїнської Народної Республіки. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції : Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 45. 555 с. С.136-141. URL: <https://confscientific.webnode.com.ua/ru/arkhiv/>

22. Дорошук Н.О. Особливості та пріоритети законодавчої діяльності Директорії УНР (1918–1920 рр.). *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку*. Матеріали XXXIX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції : Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 39. С. 95-98. URL: <http://confscience.webnode.com.ua>

23. Дорошук Н.О., Губар С.В. Засади призначення покарання судами УСРР у роки колективізації сільського господарства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 287–299. URL: <https://scientbul.naiu.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/166/163>

24. Зельницький А., Заболотний О., Васильєв О., Корнієнко В. Особливості формування військового кадрового потенціалу Збройних Сил України із залученням іноземних інструкторів-викладачів. *Військова освіта*. 2022. № 1 (45). С.71–84. URL: <http://znp-vo.nuou.org.ua/issue/view/15506>

25. Історія держави і права зарубіжних країн. Новітній час (1918 р. – початок XXI ст.) / Б. Тищик, О. Липитчук, А. Кольбенко. К.: «Світ», 2016. 720 с.

26. Колодій А.М., Дурнов Є.С., Щербатюк В.М. Суспільний та державно-правовий розвиток Стародавньої Індії. *Вісник Національної академії правових наук України* / редкол.: О. Петришин та ін. Харків: Право, 2022. Т. 29. № 4. С. 37–52. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2022-29-4-37>

27. Котляр М.Ф. З історії міського самоврядування на Русі. // Укр. іст. журн. 2016. № 1. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/handle/123456789/109767>

28. Курас Д.І. Головні засади економічної політики в українській державі

- у контексті історичних оцінок Микити Шаповала. *Історичний журнал*. Київ, 2008. № 6, С. 14–22. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/25396>
29. Курас Д.І. Перспективи імплементації світового досвіду щодо забезпечення права на свободу совісті в Україні. *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід*. Матеріали І науково-практичної конференції (м. Київ, 16 травня 2019 р.) Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 712 с. С. 327–330. URL: <https://zenodo.org/record/3236183#.YRKwwIgzbiU>
30. Курбатова І. Становлення та розвиток органів прокуратури на теренах України: історико-правовий аспект. *National law journal: theory and practice*. 2019. № 3. С. 142–146. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/5/32.pdf>
31. Лаврик Г.В., Сало В.А. Історія держави і права зарубіжних країн. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни. Полтава, 2017. 329 с. URL: <https://moodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=199883&forceview=1>
32. Магновський І. Адміністративно-територіальний поділ українських земель у період козацького державотворення XVII–XVIII ст. *Право України*. 2010. № 4. С. 343–349. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_2010_4/
33. Матяш І.Б. Українська консульська служба як державний інститут: становлення, функціонування, персоналії. Київ: Інститут історії України, 2016. 480 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0012889>
34. Мищак І. Боротьба українців за національні права та інтереси в Австрійському парламенті (др. пол. XIX ст. – 1918 р.). *Право України*. 2009. № 3. С. 161–167. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_2009_3/
35. Настюк А.А., Муляр Г.В. Дія вічевого права в Київській Русі в правління Святополка Ізяславовича. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні питання*. 2019. Вип. 15. С. 81–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2019_15_10
36. Притика Д.М. Правові засади становлення судової влади в Україні. *Вісник господарського судочинства*. 2011. № 3. С. 57–72. URL: <http://www.arbitr.gov.ua/pages/22>
37. Путро О.І. Судова реформа в Гетьманщині. *Енциклопедія історії України у 10 т.* / редкол. Смолій В. А. та ін. НАН України; Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2012. Т. 9. С. 892. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1290-5/978-966-00-1290-5.pdf>
38. Романишин Н. Земельна реформа в Другій Речі Посполитій: шляхи реалізації та наслідки. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*. Вип. 3/45, 2020, С.87–100. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.3/45.203983>
39. Романишин Н. Політика країн Європи в українському питанні весною 1939 року. *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнар. відносини*. Вип. 6-7. Тернопіль, 2011. С.182-191.
40. Романишин Н.Ю., Шкуратенко О.В. Державно-правовий статус Закарпаття у міжвоєнний. *Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник*

- наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Вип. 21. Тернопіль, 2018. С. 254–261. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/23390>
41. Романишин Н.Ю. Імплементация положень Стамбульської конвенції в національне законодавство України. *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2019 року)*. Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С.539–545. URL: <https://zenodo.org/record/3236183#.YRKwwIgzBIU>
42. Свідерська Н.Ю. Українське питання в політиці держав Європи напередодні Другої світової війни (вересень 1938–вересень 1939 рр.): Автореф. канд. іст. наук: 07.00.01 / НАН України, Львів, 2001. 20 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/16954>
43. Сокальська О.В. Нариси з історії українського судочинства (XVI – початок XVII ст.) Одеса: Інтерпрінт, 2010. 210 с.
44. Сокур В.В., Сокур Ю.В. Голодомори мовою документів і свідчень. 2-ге вид. доп. та перероб. – К.: ФОП Маслаков, 2018. 123с.
45. Сокур Ю. В. Аспекти становлення чумацького звичаєвого права. *Митна справа*. 2013. № 5. С. 62–69. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/22444>
46. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. Усенка І.Б. Київ: Наукова думка, 2014. 506 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1458-9/978-966-00-1458-9.pdf>
47. Тищик Б., Бедрій М. Копне судочинство в Україні та особливості його здійснення (XIV – XVIII ст.). *Право України*. 2010. № 1. С. 68–72. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravoukr_2010_1/
48. Тищик Б. Велика Британія. Історія державності і права (V – початок XXI ст.). К. «Світ», 2017. 351 с.
49. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. Упоряд.: А.С. Чайковський (кер.), О.Л. Копиленко, В.М. Кривоніс та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
50. Хрестоматія з історії України литовсько-польської доби / упоряд. Гошко Т. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету. 2011. 638 с. URL: <https://archive.org/details/istorija--Ukrajiny--lytovsko-polskoji--doby--2011/page/n63/mode/2up>
51. Шандра В. Міщанські органи станового самоврядування в Україні (кінець XVIII - початок XX ст.) Київ: Інститут історії України, 2016. 345 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0012865>
52. Шестипалов Р.М. Історичні передумови становлення та розвитку правоохоронної діяльності органів прокуратури України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 143–222. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2012_2_22
53. Шигаль Д. А., Кузуб О. О. «Велика яса» Чингісхана як основне джерело створення та розвитку монгольської правової системи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 34–37. URL: http://lsej.org.ua/6_2022/6.pdf

54. Шкуратенко О.В. Трансформація політико-правових поглядів гетьмана Павла Скопропадського на розбудову Української Держави. *Українське право й законодавство за доби Української революції (1917-1921 рр.)*: Збірник Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 30 листопада 2017 р. Київ: Прінт, 2018. С. 194–197.

55. Шкуратенко О., Єрмак В. Правові форми організації та діяльності добровольчих батальйонів у 2014 році. *IV Всеукраїнська наукова військово-історична конференція «Війна на Донбасі. 2014 – 2018 рр.»*: збірн. мат. Київ, 2019. С. 127–132.

56. Шкуратенко О.В. Досвід УНР для сучасної держави України: компаративістський вимір. *Соборність України: правовий вимір, присвяченої 100-річчя Акту Злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 р.*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 29 листопада 2018 року / ред.кол.: І.С. Гриценко, М.І. Мірошніченко, П.П. Захарченко, І.А. Мацелюх та ін. К.: ФОП Маслаков. 2019. С. 163–166.

57. Щербатюк В., Курас Д., Сокур Ю. Проблема рабства й торгівлі людьми: міжнародне право та науковий дискурс. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ: наук. журн.* / [редкол.: С. Чернявський (голов. ред.) та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. Т. 29, № 1. С. 43–53. DOI: <https://doi.org/10.56215/naia-herald/1.2024.43>

58. Щербатюк В., Сокур Ю., Орищенко Ю. Козацьке право Запорозької Січі в контексті українського правотворення // *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (114). С. 53–61. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/17462>

59. Щербатюк В.М. Вільне козацтво – добровільна громадська міліційна організація в Україні 1917 – 1921 років. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 275–285. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/135>

60. Щербатюк В.М., Дурнов Є.С., Сокур Ю.В. Державно-правовий розвиток Стародавнього Єгипту: сучасна вітчизняна історіографія. *Сторінки історії. Збірник наукових праць*]. 2020. № 51. С. 304–325. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.51.2020.220193>

61. Щербатюк В.М., Загорулько А.П., Дурнов Є.С., Сокур Ю.В., Орищенко Ю.В. Архівні документи як джерело дослідження Голодомору 1932–1933 років (за матеріалами Фонду 32 «Кримінальні справи судових та позасудових органів» Галузевого державного архіву МВС України). *Українознавчий альманах. Випуск 33*. Київ: «Міленіум», 2023. 234 с. С. 162–173. DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2023.33.21>

62. Щербатюк В.М., Крижна В.В., Сокур Ю.В. Суспільний та державно-правовий розвиток Стародавнього Вавилону: сучасна вітчизняна історіографія. *Сторінки історії. Збірник наукових праць*. 2022. № 54. С. 9–25. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.54.2022.264560>

63. Щербатюк В.М., Сокур Ю.В. Зародження протодержавних і державних об'єднань на теренах України. *Юридичний часопис Національної*

Інформаційні ресурси

1.	Офіційне інтернет-представництво Президента України	https://www.president.gov.ua
2.	Офіційний портал Верховної Ради України	https://rada.gov.ua
3.	Європейський парламент	https://www.europarl.europa.eu/portal/en
4.	Урядовий портал	https://www.kmu.gov.ua/control/
5.	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини	http://www.ombudsman.gov.ua
6.	Агентство Європейського Союзу зі співробітництва у сфері кримінального правосуддя	https://www.eurojust.europa.eu/
7.	Міністерство внутрішніх справ України	https://mvs.gov.ua
8.	Інтерпол	https://www.interpol.int/
9.	Європол	https://www.europol.europa.eu/
10.	Національне центральне бюро Інтерполу (НЦБ) Україна	https://www.interpol.int/Who-we-are/Member-countries/Europe/UKRAINE
11.	Національна поліція України	https://www.npu.gov.ua/
12.	Міністерство освіти і науки України	https://www.mon.gov.ua
13.	Міністерство юстиції України	https://minjust.gov.ua/ua
14.	Верховний Суд	https://www.scourt.gov.ua
15.	Європейський Суд	https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7024/
16.	Офіс Генерального прокурора України	https://www.gp.gov.ua/
17.	Прокуратура Європейського Союзу European Public Prosecutor's Office (EPPO)	https://www.eppo.europa.eu/en
18.	Міжнародний кримінальний Суд International Criminal Court (CPI і ICC)	https://www.icc-cpi.int/
19.	Організація Об'єднаних Націй	https://ukraine.un.org/uk
20.	Організація з безпеки і співробітництва (OSCE)	https://www.osce.org/hcnm/
21.	Бібліотека Національної академії внутрішніх справ	https://library.naiiu.kiev.ua/

22.	Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського	http://www.nbuv.gov.ua/
23.	Національна бібліотека Франції	https://www.bnf.fr/fr
24.	Німецька цифрова бібліотека	https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/
25.	Британська бібліотека	https://www.bl.uk/
26.	Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ)	https://www.ohchr.org/en/ohchr_homepage
27.	Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН)	https://www.unhcr.org/
28.	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)	https://www.unesco.org/en
29.	Дитячий фонд ООН, ЮНІСЕФ (United Nations Children's Fund, UNICEF)	https://www.unicef.org/
30.	Міжнародна організація праці (МОП) (International Labour Organization)	https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm

Підписи автора(ів) РПНД

Завідувач кафедри

Максим ПЕНДІЮРА

Професор кафедри

Володимир ЩЕРБАТЮК

Професор кафедри

Дмитро КУРАС